

**სსიპ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის
თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი**

ხელნაწერის უფლებით

ესმა მანია

**ტექსტოლოგიური და საგამომცემლო კვლევები ილია ქავჭავაძის
ზეპირი მეტყველების ნიმუშებისა და წერილობითი
ჩანაწერების შესახებ**

სპეციალობა

ტექსტოლოგია და გამოცემათმცოდნეობა

**ფილოლოგიის დოქტორის (1005) აკადემიური
ხარისხის მოსაპოვებლად წარდგენილი
დისერტაციის**

ა ვ ტ ო რ ე ფ ე რ ა ტ ი

თელავი

2019 წელი

**ნაშრომი შესრულებულია სსიპ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის
თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა
ფაკულტეტის ფილოლოგიის დეპარტამენტში**

სამეცნიერო ხელმძღვანელები:

მაია ნინიძე, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,
მონვეული პროფესორი

ქეთევან გიგაშვილი,

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

შემფასებლები:

ნათელა ჩიტაური, ფილოლოგიის დოქტორი

ია ლაღუა, აკადემიური დოქტორი

დისერტაციის დაცვა შედგება 2019 წლის _____
საათზე, სსიპ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სადი-
სერტაციო საბჭოს სხდომაზე, კორპუსი _____, აუდიტორია _____.

მისამართი: 2200, თელავი, ქართული უნივერსიტეტის ქუჩა №1.

ტელ.: +995 350 27 24 01

დისერტაციის გაცნობა შეიძლება თელავის სახელმწიფო უნივერსი-
ტეტის ბიბლიოთეკასა და ვებ-გვერდზე: <http://tesau.edu.ge>

სადისერტაციო საბჭოს სწავლული მდივანი, ფილოლოგიის
დოქტორი,

პროფესორი: _____ ნინო კოჭლოშვილი

სადისერტაციო ნაშრომის ზოგადი დახასიათება

საკვლევი თემის აქტუალობა: ილია ჭავჭავაძე ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ფიგურაა საქართველოს ისტორიაში. ფასდაუდებელია მისი, როგორც მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის, ღვაწლი ჩვენი ერის წინაშე. ამიტომ ქართველი ხალხისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა და აქვს მის წერილობით, როგორც მხატვრულ, ისე დოკუმენტურ მემკვიდრეობას. ილია ჭავჭავაძის ინტელექტუალური მემკვიდრეობის გამოცემა პერიოდულ პრესასა და კრებულებში 1857 წლიდან დაიწყო. პირველად მის სიცოცხლეშივე გამოვიდა თხზულებათა კრებული ოთხ ტომად. მე-20 საუკუნეში არაერთხელ გამოიცა მწერლის ნაწარმოებთა მეტ-ნაკლებად სრული კრებულები, 1987 წელს შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის ტექსტოლოგიის განყოფილებამ ხელი მოჰყო ოცტომეულის გამოცემას. დღესდღეობით დაბეჭდილია 18 ტომი და გამოსაცემად მზადდება მე-19.

კლასიკოსთა თხზულებების სრულ აკადემიურ გამოცემებში უნდა შევიდეს მათ მიერ შექმნილი ყველა სახის ტექსტი: მხატვრულიც და დოკუმენტურიც, დასრულებულიც და დაუსრულებელიც, ცალსახად მისიც და „სავარაუდოც“. სწორედ ამიტომ მე-19 ტომში დაიბეჭდება დღემდე გამოუქვეყნებელი ისეთი ტექსტები, როგორიცაა სხვადასხვა სხდომასა და თავყრილობაზე წარმოთქმული ფრაგმენტული სიტყვები და მწერლის პირად არქივში დაცული უბის წიგნაკების კერძო ჩანაწერები, ამონაწერები, მინაწერები წიგნებზე და ა. შ. რამდენადაც ილია ჭავჭავაძისეული ეს მემკვიდრეობა დღემდე გამოუქვეყნებელია, მათი კვლევა და გამოსაცემად მომზადება უაღრესად აქტუალურია.

განსახილველი ფრაგმენტული გამოსვლები ჩართულია იმჟამინდელ პერიოდულ ორგანოებში გამოქვეყნებულ ანგარიშებსა და მიმოხილვებში; კერძო ჩანაწერები და ამონაწერები დაცულია მწერლის პირად არქივში, მინაწერები კი, ძირითადად, მისი პირადი ბიბლიოთეკის წიგნების გვერდებზე. შესაბამისად, სადისერტაციო კვლევა ეხება ილია ჭავჭავაძის ორ, რადიკალურად განსხვავებულ ინტელექტუალურ პროდუქტს: ერთი მხრივ, მის ზეპირ გამოსვლებს, როგორც საჯარო და სამოქალაქო აქტივობის ამსახველ მასალას და, მეორე მხრივ, მის კერძო ხასიათის ჩანაწერებს, როგორც მხოლოდ პირადი საჭიროებისათვის განკუთვნილ, არასაპუბლიკაციო ტექსტებს.

ნაშრომის ძირითადი მიზანი: წინამდებარე საკვალიფიკაციო ნაშრომი მიზნად ისახავს მეცნიერთა მიერ ჯერ კიდევ შეუსწავლელი სპეციფიკური მასალის – ილია ჭავჭავაძის ფრაგმენტული ზეპირი გამოსვლებისა და მის არქივში დაცული სხვადასხვა სახის ჩანაწერის ტექსტოლოგიურ კვლევას და ამავე ტექსტების აკადემიურად გამოცემის კონცეფციის შემუშავებას.

შესაბამისად, კვლევას აქვს ორი ასპექტი – ტექსტოლოგიური და გამოცემათმცოდნეობითი.

ტექსტოლოგიური კუთხით ჩვენი მიზანია დღემდე გამოუქვეყნებელი მასალის ამოკითხვა ხელნაწერებიდან და აკადემიური პრინციპების მიხედვით გამართვა, მკითხველისათვის თითოეული რთულად გასაგები ფრაზის კომენტირება, ტექსტებში მოხსენიებულ პირთა იდენტიფიკაცია და ანოტირება.

გამოცემათმცოდნეობის კუთხით ჩვენი მიზანია ისეთი საგამომცემლო კონცეფციის შემუშავება, რომ ეს სპეციფიკური მასალა, რომლის მსგავსი ქართულ მწერალთა აკადემიურ გამოცემებში დღემდე არასდროს გამოქვეყნებულა, ავთენტური სახით და იოლად აღსაქმელი ფორმით მიენდოს მკითხველს.

სამეცნიერო სიახლე: ტექსტები, რომელთა კვლევაც აისახა ამ ნაშრომში, დღემდე საზოგადოებისთვის უცნობი და მეცნიერთა მიერ შეუსწავლელია. შესაბამისად, ყველა ნაბიჯი, რაც მათი ტექსტოლოგიური ანალიზისთვის გადაიდგა, ამ მიმართულებით პირველია, შესაბამისად, რაც ამასთან დაკავშირებით ითქვა – სრულიად ახალი. ამასთანავე, ტექსტოლოგიური კვლევის შედეგები აისახა საგამომცემლო კონცეფციის მოდელირებაზე, რამაც შესაძლებელი გახადა ამ ორი სახის სპეციფიკური მასალის აკადემიური პუბლიკაციის პრეცედენტის შექმნა.

კვლევის მეთოდოლოგია: ნაშრომში გამოყენებულია ისტორიულ-შედარებითი მეთოდი, რაც დაგვეხმარა, დავკვირვებოდით და შეგვესწავლა ფაქტები, მოვლენები და პროცესები განვითარების სხვადასხვა საფეხურზე, ასევე განგვეხილა ისინი ერთმანეთთან შეპირისპირებულად. მაგალითად, ამ მეთოდმა მოგვცა შესაძლებლობა, დავკვირვებოდით ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა აკადემიური გამოცემის კონცეფციის თავდაპირველი ვერსიისა და მისი შემდგომი ცვლილების გამომწვევ ფაქტორებს. შესაბამისად, დაგვეგეგმა მომდევნო ტომის სამუშაო სტრატეგია. განსაკუთრებული დახმარება გაგვინია კორპუსული კვლევის მეთოდმა. მან მოგვცა შესაძლებლობა, გაფართოებულ მონაცემებში მოგვეძიებინა ჩვენთვის სასურველი პიროვნებები, ფაქტები, მოვლენები, ტენდენციები, განგვეზოგადებინა და შეგვეფასებინა ისინი. ზემოთ დასახელებული ორი მეთოდის გამოყენებით დავათარიღეთ რამდენიმე ათეული კერძო ჩანაწერი და გავარკვიეთ უბის წიგნაკების გამოყენების დროითი ინტერვალები. მოვახერხეთ არაერთი პირის იდენტიფიკაცია და ტექსტების მრავალი ბუნდოვანი პასაჟის კომენტირება.

საკვლევ წყაროებზე მუშაობის პირველ ეტაპზე საჭირო იყო მხოლოდ პირადი დანიშნულების, ხშირ შემთხვევაში მეტად გაკრული ხელით შესრულებული კერძო ჩანაწერების ამოკითხვა. ამ სირთულის ეფექტიანად დაძლევაში, ტრადიციული მეთოდების გარდა, დიდი დახმარება გაგვინია

ხელნაწერის ამოკითხვის ეტაპობრივ-შრეობრივმა მეთოდმა. შესაძლოა, მკვლევარი ზედმინენით კარგად იცნობდეს ამა თუ იმ ავტორის ხელნაწერის სპეციფიკას და საზღვრავდეს ასოთა ატიპური მოხაზულობის პერსპექტიულ ფარგლებსაც, მაგრამ ტექსტის ამოკითხვა მაინც გაუჭირდეს. ასეთ შემთხვევაში ვიყენებდით ხელნაწერის ამოკითხვის ეტაპობრივ-შრეობრივი მეთოდის ბოლო საფეხურებს. განსაკუთრებით შედეგიანი აღმოჩნდა კონტექსტური ანალიზის, ექსტრატექსტური კვლევისა და გამორიცხვის მეთოდების გამოყენება.

ნაშრომის თეორიული მნიშვნელობა: ილია ჭავჭავაძის დღემდე გამოუქვეყნებელი ამ ფართო და მრავალშრიანი მემკვიდრეობის ტექსტოლოგიურ შესწავლასა და აკადემიურად გამოცემას დიდი მნიშვნელობა აქვს როგორც ამ მოღვაწის ფსიქოლოგიური პორტრეტის საკვლევად (ამის შესაძლებლობას ინტრაპერსონალური კომუნიკაციის ამსახველი მონაცემები გვთავაზობს), ისე იმ ისტორიულ-კულტურული გარემოს რეკონსტრუირებისათვის, რომელშიც მას უწევდა ცხოვრება. დღესდღეობით, როცა ტექსტოლოგიის პრინციპები და მეთოდოლოგია, ციფრული ჰუმანიტარიის განვითარების ტემპების გამო, დინამიკურად იცვლება, როცა აქტუალურად დგას დღის წესრიგში ტექსტოლოგიის ფუნქციების დადგენა-დაზუსტება, ჩვენი ამოცანა იყო საკვლევი წყაროების მაღალფორმალისებულ თეორიულ სისტემაში მოქცევა და სწორედ ამ გზით საკვლევი წყაროების ბუნებასთან, აკადემიური გამოცემის პრინციპებთან და მის სამომხმარებლო პოტენციალთან კარგად მისადაგებული საგა-მომცემლო სტრატეგიისა და კონცეფციის შემუშავება.

პრაქტიკული ღირებულება: მიუხედავად იმისა, რომ ილია ჭავჭავაძის ფრაგმენტული ზეპირი გამოსვლებისა და ჩანაწერების ტექსტოლოგიური ანალიზი საკმაოდ რთული აღმოჩნდა, სწორად მიგნებული სტრატეგიისა და მეთოდოლოგიის შერჩევის გზით მოხერხდამისილოგიკურისტრუქტურირებაც და ფუნდამენტური შესწავლაც. შესაბამისად, შედეგად გვაქვს არა მხოლოდ კვლევის პროცესისა და მიღებული დასკვნების ამსახველი სადისერტაციო ნაშრომი, არამედ აკადემიური გამოცემისათვის მომზადებული, მდიდარი სამეცნიერო აპარატით აღჭურვილი ტექსტების კორპუსი. ჩატარებულმა კვლევებმა მნიშვნელოვანი საფუძველი მოამზადა იმისათვის, რომ მწერლის თხზულებათა უკანასკნელი ტომი გამოიცეს ტექსტოლოგიისა და გამოცემამთვოდნეობის უახლესი აკადემიური მოთხოვნების შესაბამისად.

ნაშრომის სტრუქტურა: რაკი კვლევა მიზნად ისახავდა ორი სახის წყაროს ორი დისციპლინის კონტექსტში შესწავლას, ნაშრომი შედგება ოთხი თავისაგან. პირველ ორ თავში განხილულია ფრაგმენტული ზეპირი გამოსვლები, მათგან პირველ თავში ამ გამოსვლების ტექსტოლოგიური, მეორეში – საგამომცემლო ასპექტები, შესაბამისად, მესამე თავი ეხება ჩანაწერების ტექსტოლოგიურ, მეოთხე თავი კი – მის საგამომცემლო

კვლევას. ეს ოთხი თავი დაყოფილია 14 პარაგრაფად, ერთვის შესავალი, დასკვნა, გამოყენებული ლიტერატურისა და წყაროების ჩამონათვალი. ნაშრომის მოცულობა შეადგენს 168 გვერდს. ნაშრომს ერთვის უშუალოდ კვლევის პროცესთან დაკავშირებული 40-გვერდიანი დანართი.

სადისერტაციო ნაშრომის ძირითადი შინაარსი:

თავი I. ილია ჭავჭავაძის ზეპირ გამოსვლათა ტექსტოლოგიური კვლევა

§ 1. ფრაგმენტული ზეპირი გამოსვლების ავთენტურობის საკითხი

აკადემიურ გამოცემაში ფრაგმენტული გამოსვლების პუბლიკაციისას ძირითადი პრობლემაა ტექსტის ავთენტურობის საკითხი. ჩვენი საკვლევი წყარო მე-19 საუკუნის პრესის ისეთი სპეციფიკური პუბლიკაციებია, რომლებიც ასახავს სხდომის პროცესს, სხდომაში კი არაერთი ადამიანი მონაწილეობს. შესაბამისად, საგაზეთო პუბლიკაციაში გაერთიანებულია სხვადასხვა ორატორის სიტყვით გამოსვლა პირდაპირი ნათქვამის, პერიფრაზის თუ კომბინირებული ინფორმაციის სახით.

სხდომებზე სიტყვით გამოსვლების ავტორისეული, წერილობითი ტექსტების არსებობის ალბათობა, ბუნებრივია, ძალიან მცირეა. მით უფრო, ისეთ შემთხვევებში, როდესაც თავყრილობებზე ილიას, როგორც ყოველთვის, საპასუხისმგებლო სტატუსის მქონე ავტორიტეტულ პირს, საკმაოდ ცხარე კამათებში უწევდა მონაწილეობა, რაც შეფასებითი ხასიათის გამოსვლებში, ჩანარებებსა თუ რეპლიკებში ზოგჯერ საკმაოდ ემოციური ტონალობებით ხასიათდებოდა, ასეთი ჩანარების წინასწარ მომზადება კი შეუძლებელია. მწერლის გამოსვლები სიტუაციურია და მათ არ მოეპოვება წინასწარი ავტორისეული წყარო. ამ გამოსვლების ტექსტური ჩანაწერები ეკუთვნით პერიოდული გამოცემების რეპორტიორებს, პუბლიცისტებსა და ჟურნალისტებს.

ფრაგმენტული ზეპირი გამოსვლების ტექსტების აკადემიურ გამოცემაში გამოქვეყნების ერთ-ერთი ძირითადი არგუმენტი ის არის, რომ ეს ტექსტები ილია ჭავჭავაძის სიცოცხლეშია გამოქვეყნებული და მას დაბეჭდვამდე აქვს ნაწახი „ივერიის“ ყოველი ნომერი. თუკი „ივერიაში“ პირდაპირი ნათქვამის სახით მისი ვრცელი სიტყვები იბეჭდებოდა, რასაც, როგორც არაერთგზის დასტურდება, ძირითადად, თავს არიდებდნენ სხდომის ანგარიშის ავტორები და მიმომხილველები, ამის ინიციატორი და სიზუსტეზე პასუხისმგებელი უნდა ყოფილიყო თავად ილია ჭავჭავაძე, როგორც გამომცემელი და რედაქტორი.

რაც შეეხება იმას, ხომ არ ცდილობდნენ „ივერიის“ მიმომხილველები, რომ სხდომის ანგარიშები თავიანთი რედაქტორის სასარგებლოდ, შელამაზებულად წარმოეჩინათ, უნდა ითქვას, რომ ანგარიშებში ხშირად

ვხვდებით ცალკეული პირებისა და ზოგჯერ ჯგუფების მხრიდანაც ილია ჭავჭავაძისადმი უპატივცემლობის გამოხატვის ფაქტებს, მაგრამ ეს მასალა შეუფერხებლად ქვეყნდებოდა მის გაზეთში.

მიუხედავად იმისა, რომ ვერ დავამტკიცებთ იმ რეპორტაჟებისა და მიმოხილვების აბსოლუტურ სიზუსტეს, რომლებშიც ილია ჭავჭავაძის ფრაგმენტული ზეპირი გამოსვლებია ჩართული, პრეცედენტების საფუძველზე შეიძლება ითქვას, რომ მათში არსებითი უზუსტობის შემჩნევის შემთხვევაში, მწერალს საშუალება ჰქონდა, უკმაყოფილება გამოეთქვა და შეცდომის გამოსწორება მოეთხოვა. იმის საილუსტრაციოდ, თუ როგორ აპროტესტებდა ილია ჭავჭავაძე თავისი ზეპირი გამოსვლებისა და წერილობითი ტექსტების არასწორ პუბლიკაციას ან ინტერპრეტაციას პრესაში, სადისერტაციო ნაშრომში შვიდი შემთხვევაა მოხმობილი.

ტექსტოლოგიური პრინციპების მიხედვით, ავტორის სიცოცხლისდროინდელი პუბლიკაციები ავთენტურ წყაროებად მიიჩნევა. ეს ლოგიკურიც არის, რადგან ცოცხალი პიროვნების შესახებ არასწორი ინფორმაციის გამოქვეყნების შემთხვევაში მცდარი ფაქტი რეაგირების გარეშე არ დარჩება.

საგულისხმოა კიდევ ერთი რამ – რაკი რეპორტაჟები და მიმოხილვები გულისხმობს იმას, რომ მკითხველს გაუჩნდეს სხდომაზე დასწრების ეფექტი, ეს შესაძლებლობას გვაძლევდა, თვალი მიგვედევებინა შეხვედრების ემოციური ტონალობისთვისაც, რაც უდავოდ საინტერესოა.

თუ სხვადასხვა სხდომაზე ილია ჭავჭავაძის მიერ წარმოთქმული ვრცელი მოხსენებები ორატორული ხელოვნების ნიმუშებია, ფრაგმენტული სახის ზეპირ გამოსვლებში, მის ამ შესანიშნავ უნართან ერთად, ჩანს დებატების წარმართვის ხელოვნებაც. იგი იდეალურად ფლობდა ენობრივ ქსოვილს, ხმის ტემბრსა და მიმიკა-ჟესტიკულაციას. ფრაგმენტული ზეპირი გამოსვლები მეცნიერთა კვლევის არეალში დღემდე არ მოქცეულა. შესაბამისად, ჩატარებული სამუშაო ძალზე მნიშვნელოვანია ილია ჭავჭავაძის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის სრულყოფილად აღსაქმელად.

§ 2. ფრაგმენტულ ზეპირ გამოსვლებში მოხსენიებულ პირთა იდენტიფიკაცია

იმის გამო, რომ განსახილველი ზეპირი გამოსვლები ჩართულია რეპორტაჟებსა და მიმოხილვებში, რომელთა მოცულობაც შეზღუდულია, გამომსვლელები და გამომსვლელთა მიერ მოხსენიებული პირები, უმეტესწილად, ინიციალებითა და გვარებით, ზოგჯერ კი მხოლოდ თანამდებობის ან საქმიანობის აღმნიშვნელი საზოგადო სახელებით („თავმჯდომარე“, „წინა გამომსვლელი“, „რევიზორი“ და სხვ.), გვარის მიუთითებლად გვხვდებიან. კვლევების შედეგად მოვახერხეთ ამ პირთა იდენტიფიცირება და მათ შესახებ დამატებითი ინფორმაციის მოძიება.

რამდენადაც ტექსტში მოხსენიებულ პირთა ვინაობის დადგენა სამეცნიერო აპარატის კომენტარებსა და საძიებლებში ინფორმაციის შესატანად მწერლის თხოვლებათა აკადემიური გამოცემის ერთ-ერთი ძირეული მოთხოვნაა, შესაბამისად, ჩვენ მიერ განეული შრომა ძალზე მნიშვნელოვანია გამოსაცემი მე-19 ტომის მაღალი აკადემიური ხარისხისათვის. სამეცნიერო აპარატის კომენტარებსა და საძიებლებში ინფორმაციის შესატანად ტექსტში მოხსენიებულ პირთა ვინაობის დადგენაში დიდად დაგვეხმარა საძიებო სისტემები და რუსული ბიბლიოთეკების ვებ-გვერდები.

§ 3. ტექსტოლოგიური კვლევები ზეპირ გამოსვლათა შენიშვნებისა და კომენტარების შესადგენად

ილია ჭავჭავაძის ფრაგმენტული ზეპირი გამოსვლები მკითხველისთვის იოლად აღსაქმელი რომ იყოს, საჭირო გახდა კონტექსტის – სხდომის თემატიკის, განმაპირობებელი მიზეზების, დამსწრესაზოგადოების, სხდომათა დარბაზში შექმნილი განწყობების, მიღებული გადაწყვეტილებებისა და სხვა დეტალების – განმარტება. ბუნებრივია, იმისთვის, რომ გასაგები იყოს ერთი სრული პუბლიცისტური ერთეულიდან ასე იზოლირებულად ამოღებული ფრაგმენტები, სამეცნიერო აპარატის ნაწილში ამ საკითხების საფუძვლიანი ახსნა გახდა საჭირო. ამის გამო ტომის სამეცნიერო აპარატი მკითხველს უზრუნველყოფს ორი სახის განმარტებით: შენიშვნით, რომელშიც აისახება სხდომის რაობა, დრო და ადგილი; კომენტარებით, რომელთა საშუალებითაც მკითხველს მიენოდება ყველა აუცილებელი დამატებითი ინფორმაცია ტექსტის შინაარსთან დაკავშირებით.

შენიშვნა, ფორმის თვალსაზრისით, გადაუტვირთავი, შედარებით სტანდარტული და ფორმალურია. თოთოეულ შენიშვნაში მოყვანილია ერთი, ორი ან სამი ისეთი თემა, რომლებსაც უშუალოდ უკავშირდება ილია ჭავჭავაძის სიტყვები.

ფრაგმენტული ზეპირი გამოსვლების წარმომავლობა იმდენად თავისებურია, რომ ყველაზე სრულყოფილი კომენტარების სისტემის გამოყენების შედეგადაც კი შეუძლებელია ამ ფრაგმენტებისგან მივიღოთ მონოგენური ტექსტური ფაქტურა. შესაბამისად, კომენტარების მიზანია თითოეული ფრაგმენტის, როგორც დამოუკიდებელი საპუბლიკაციო ელემენტის, მიტანა მკითხველამდე. ასეთ ვითარებაში კომენტარის ფუნქციაა, ერთი მხრივ, ტექსტში მოცემული რთულად გასაგები ფრაზების, ცნებების, ტერმინების განმარტება, მეორე მხრივ კი, იმ კონტექსტის შესახებ დამატებითი ინფორმაციის მიწოდება, რომელმაც განაპირობა ეს გამოსვლა.

მუშაობის პროცესში ერთ გამოცდილებას ჩაგუყარეთ საფუძველი: თავდაპირველად, იმისთვის, რომ მომიჯნავე ტექსტების ინფორმაციული

გავლენების ქვეშ არ აღმოვეჩინილიყავით და ჩვენც მკითხველის პოზიციაში (ის თავდაპირველად, ტომის ძირითად ტექსტურ ნაწილში იზოლირებულად ამოღებულ ფრაგმენტულ გამოსვლებს ეცნობა) ჩავმდგარიყავით, ვეცნობოდით არა სხდომის პერიოდულ პრესაში დაბეჭდილ სრულ მიმოხილვას, არამედ მხოლოდ ილია ჭავჭავაძის ზეპირ გამოსვლებს და ასე, ნედლი მასალიდან ამოგვექონდა ტექსტის გაუგებარი ან რთულად გასაგები პასაჟები. ვსვამდით პოტენციურ კითხვებს, რამ განაპირობა, ან რას შეეძლო გამოენვია ეს გამოსვლა, რაზე პასუხიც ხელს შეგვიწყობდა ფრაგმენტის სრულად აღქმაში. შემდეგ კი ვუბრუნდებოდით სრულ ანგარიშსა თუ რეპორტაჟს და ვინყებდით მუშაობას გაურკვეველი მონაკვეთების კომენტირებაზე.

კომენტარების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფუნქციაა სიტყვით გამომსვლელის იმ არსებითი პასაჟების შეტანა სამეცნიერო აპარატში, რომელიც მიმოხილველმა პუბლიკაციაში არაპირდაპირი ნათქვამის სახით გამოიყენა და ამის გამო ძირითად ტექსტურ ნაწილში ვერ მოხვდა.

თავი II. ილია ჭავჭავაძის ზეპირ გამოსვლათა გამოცემათმცოდნეობითი კვლევა

§ 1. ილია ჭავჭავაძის ზეპირ გამოსვლათა გამოცემის მნიშვნელობა

ილია ჭავჭავაძის უდიდესი ღვაწლის გამო ჩვენთვის ძვირფასია წერილობითი სახით შემორჩენილი მისი თითოეული სიტყვა. შესაბამისად, მნიშვნელოვანია თანამედროვე მკითხველისათვის დღემდე უცნობი მისი ფრაგმენტული ზეპირი გამოსვლები და ჩანაწერებიც, რომელთა კვლევასაც ისახავდა მიზნად წინამდებარე საკვალიფიკაციო ნაშრომი.

ილია ჭავჭავაძე აქტიურ საზოგადოებრივ მოღვაწეობას ეწეოდა და ხშირად უხდებოდა სხვადასხვა თავყრილობაზე სიტყვით გამოსვლა. ამიტომ მის მიერ შექმნილი მხატვრული და დოკუმენტური ჟანრების ტექსტებთან ერთად შემორჩენილი გვაქვს ამ ზეპირ გამოსვლათა ამსახველი ტექსტებიც. ისინი წერილობითი ჟანრებისაგან განსხვავდება თხრობის სტილით, არქიტექტონიკით, ექსპრესიით, სპეციფიკური ორატორული ელემენტებით, მსმენელისადმი აპელირების ტექნიკით, მოსმენა-აღქმის სინქრონიზებული ფორმატითა და ა. შ. შესაბამისად, ამ წყაროს ანალიზი მწერლის პორტრეტის სხვა რაკურსით დანახვის შესაძლებლობას გვაძლევს.

§ 2. ილია ჭავჭავაძის ზეპირ გამოსვლათა გამოცემის პრაქტიკა

ილია ჭავჭავაძის თხოულებათა სრულ აკადემიურ ოცტომეულში მასალა განთავსებულია ჟანრობრივ-ქრონოლოგიური პრინციპით. მასში ზეპირი გამოსვლები ცალკე ჯგუფად არ არის გამოყოფილი, იგი შერეულია პუბლიცისტიკასთან და გამოქვეყნებულია პუბლიცისტიკის ტომებში.

თან უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ტომებს სატიტულო გვერდზე აწერია „პუბლიცისტური წერილები“ და არ არის მითითებული, რომ მათ შორის ზეპირი გამოსვლებიც არის გამოქვეყნებული. მიუხედავად იმისა, რომ უმეტეს შემთხვევაში პუბლიკაციის სათაური იწყება ფრაზით: „სიტყვა წარმოთქმული...“ და ზეპირი გამოსვლა ამით მაინც არის გამორჩეული პუბლიცისტისკაცისგან, ზოგ შემთხვევაში პუბლიკაციას ეს მარკერიც კი არა აქვს და იგი ჩვეულებრივი სათაურით არის დაბეჭდილი. ასეთი პუბლიკაციების უანრული ბუნების ამოცნობა, ძირითადად, აქტუალური ანმყო დროითა და მსმენელებისადმი აპელირების ფორმულებითაა შესაძლებელი.

ილია ჭავჭავაძე, ძირითადად, ეხმაურება იუბილეებს, დაკრძალვებს, ღირსშესანიშნავ თარიღებს და კონკრეტულ პირთა და მოვლენათა საპატივცემლოდ გამართულ საღამოებს. სიტყვით გამოსვლების დიდი ნაწილი ორიენტირებულია პიროვნებებზე (გრიგოლ ორბელიანი, ნიკოლოზ ბარათაშვილი, რაფიელ ერისთავი, დავით ჩუბინაშვილი, გაბრიელ ეპისკოპოსი (ქიქოძე), ალექსანდრე ეპისკოპოსი (ოქროპირიძე), ვეგენი მარკოვი, ბარონი დე ბაი), რომელთა ღვანლსაც წარმოაჩენს თავის სიტყვაში, მაგრამ ზოგიერთში ყურადღება ექცევა საზოგადოებრივი მნიშვნელობის მქონე საქმეებსაც – თეატრს, ბანკს, მეღვინეობის თემას და ა. შ.

რამდენადაც ილია ჭავჭავაძის ამ მემკვიდრეობის წყარო, ძირითადად, არის პრესის პუბლიკაციები, მათი უმეტესობა კი „დროებასა“ და „ივერიაშია“ დაბეჭდილი, ამ გამოსვლების სტრუქტურა, სათაური, ენა და სტილი ავტორის, როგორც, ამავე დროს, რედაქტორისა და გამომცემლის, თვალსაწიერის არეშია მოქცეული და მათი ავთენტურობის საკითხს სარწმუნოდ წარმოგვიჩენს. ეს დამაჯერებელი მით უფრო იმის გამოა, რომ პრესის პუბლიკაციების უმეტეს ნაწილში სათაურშივეა მითითებული სიტყვით გამოსვლის ავტორი (ეს იმ შემთხვევებს ეხება, როდესაც სიტყვა დაბეჭდილია დამოუკიდებელ ერთეულად). თუმცა ოცტომეულში გამოქვეყნებულ ტექსტებს შორის გვხვდება შემთხვევები, როდესაც ილია ჭავჭავაძის ვრცელი გამოსვლები ამოღებულია რომელიმე სხდომის პროცესის ამსახველი მიმოხილვიდან, ანგარიშიდან თუ რეპორტაჟიდან, მაგრამ ასეთი შემთხვევებისადმი გამოცემაში განსხვავებული მიდგომა არ არის გამოყენებული.

აშკარაა, რომ სხდომათა მიმოხილვებიდან ამოღებული ტექსტების აკადემიურ გამოცემაში ჩართვა განაპირობა მათმა დიდმა მოცულობამ, მაგრამ გათვალისწინებული არ არის, რომ ეს გამოსვლები არ არის დამოუკიდებელი ერთეულები, თავისი შესავლით, დასკვნითა და სხვა სტრუქტურული კომპონენტებით. ისინი სხვა ერთეულის (სხდომის, წვეულების, ღონისძიების მთლიანი მსვლელობა) ნაწილებია და ისეთი ფრაგმენტული სახით, როგორითაც აკადემიურ გამოცემაშია შეტანილი, მკითხველს მწერლის ჩანაფიქრზე სრულყოფილ წარმოდგენას ვერ შეუქმნის.

ილია ჭავჭავაძის ზეპირი გამოსვლების თხზულებათა აკადემიურ გამოცემაში (ოცტომეული) უკვე გამოქვეყნებული ტექსტები რამდენიმე კატეგორიად შეიძლება დავყოთ:

1. საჯარო შეკრებებზე წარმოთქმული სიტყვები, რომლებიც პრესის პუბლიკაციაშიც და აკადემიურ გამოცემაშიც ფორმულირებულია როგორც „სიტყვა“ (მაგ.: „სიტყვა წარმოთქმული ნიკოლოზ ბარათაშვილის ნეშტის გადმოსვენებაზე“);
2. სიტყვები, რომლებსაც საგაზეთო პუბლიკაციის სათაურში არა აქვს მითითებული, რომ ზეპირი გამოსვლაა და „სიტყვად“ მიიჩნევა ტექსტის ანალიზის საფუძველზე (მაგ.: „კურსშესრულებულებს“);
3. „სიტყვებად“ ფორმულირებული, შედარებით ვრცელი ფრაგმენტული გამოსვლები, რომლებიც ამოღებულია სხდომათა ანგარიშებიდან (მაგ.: „სიტყვა წარმოთქმული ღვინით ვაჭრობის წესდების განხილვისას“);
4. სხდომის ანგარიშიდან ამოღებული მცირე ფრაგმენტული გამოსვლების მექანიკური კომპილაცია (მაგ.: „ილიას პასუხი სამეურნეო სკოლის მნიშვნელობის შესახებ“);
5. სიტყვა, რომლის წყაროა არა პრესის პუბლიკაცია, არამედ სხდომის ოფიციალური ანგარიში. ის, როგორც დოკუმენტი, სრულად (სხდომის თავმჯდომარის ჩანართებით) არის დაბეჭდილი (მაგ.: „Слово князя И. Чавчавадзе на заседании первой сессии Государственного Совета“);

§ 3. ფრაგმენტული ზეპირი გამოსვლების გამოქვეყნების საგამომცემლო კონცეფცია

კლასიკოსთა თხზულებების აკადემიურ გამოცემებში თითქმის ყოველთვის არის შეტანილი მათი ვრცელი ზეპირი გამოსვლები, მაგრამ ნაკლები ყურადღება ეთმობა სხვადასხვა თავყრილობაზე მათ მიერ წარმოთქმულ მოკლე სიტყვებსა და რეპლიკებს. ასეთ მასალას უფრო ხშირად შევხვდებით მოგონებებსა და მონოგრაფიებში, მაგრამ აკადემიურ გამოცემაში ასეთი განყოფილების შეტანის პრაქტიკა, ფაქტობრივად, არ არსებობს.

1987 წელს ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა ოცტომეულისთვის შემუშავებული საგამომცემლო კონცეფციის მიხედვით, ფრაგმენტული ზეპირი გამოსვლების გამოცემაში შეტანა იმხანად საგამომცემლო გეგმაში არ შესულა. ამის პრეცედენტს, ჩანაწერებისა და უბის წიგნაკებისაგან განსხვავებით, ვერც უცხოურ აკადემიურ გამოცემებში მივაკვლიეთ. მაგრამ რაკი ფრაგმენტული გამოსვლები ძალზე მნიშვნელოვანია ილია ჭავჭავაძის მოღვაწეობის სურათის უფრო სრულყოფილად წარმოჩენისთვის, გადავწყვიტეთ, მოგვეძიებინა მათი პუბლიკაციისთვის შესაბამისი ფორმა. ამოსავალ პრინციპად ავიღეთ ტექსტების ავთენტურობის მაქსიმალურად დაცვა და მათი ისეთი ფორმითა და ისეთი სამეცნიერო აპარატით მიწოდება

მკითხველისათვის, როგორც უზრუნველყოფდა ამ სპეციფიკური მასალის მეტ-ნაკლებად სრულყოფილ აღქმას.

რამდენადაც ერთსა და იმავე სხდომაზე წარმოთქმული სიტყვები ძირითადად ერთ თემას უკავშირდებოდა, გადავწყვიტეთ, გამოსაქვეყნებელ უმსხვილეს ერთეულად აგვეჩინა კონკრეტული სხდომა და სათაურში მიგვეთითებინა როგორც სხდომის რაობა (რომელი საზოგადოების სხდომა იყო), ისე ჩატარების თარიღი. თუ სხდომა რამდენიმე დღეს გრძელდებოდა (ამის შესახებ მითითებულია ხოლმე რეპორტაჟებში), ცალკე ინდექსებად გამოგვეყო ყველა ის დღე, როდესაც ილია ჭავჭავაძე ერთხელ მაინც გამოვიდა სიტყვით. ხოლო თითოეული დღის გამოსვლები გამოგვეყო რუბრიკით „გამოსვლა“. შესაბამისად, ილია ჭავჭავაძის ნებისმიერი ჩართვა სხდომაში, მოკლე იქნება თუ ხანგრძლივი, ფაქტობრივი თუ რეპლიკის სახით წარმოთქმული, დაყოფილია „გამოსვლებად“ და დანომრილია (მაგ.: გამოსვლა 1, გამოსვლა 2, გამოსვლა 3, და ა. შ...). ტექსტები „გამოსვლად“ გაფორმდა და ტომის ძირითად, ტექსტურ ნაწილში შევიდა მხოლოდ იმ შემთხვევებში, თუ მას პერიოდულ გამოცემაში ჰქონდა პირდაპირი ნათქვამის ფორმა, მაგ.: „თ. ი. ჭავჭავაძე:“ „თ. ი. ჭავჭავაძემ თქვა:“ და შემდეგ მოსდევდა ტექსტი. ყოველი ასეთი ჩანართი მზარდი ნუმერაციით უნდა შესულიყო ტომის ძირითად ტექსტურ ნაწილში ყოველგვარი დამატებითი შენიშვნისა და განმარტების, კონტექსტის ახსნის მცდელობის გარეშე, დასაწყისში მხოლოდ სხდომის რაობისა და თარიღის მითითებით.

ჩვენ მიერ განხილულ შემთხვევებში ერთ სხდომაზე, „გამოსვლათა“ რაოდენობის თვალსაზრისით, გვაქვს ყველაზე მცირე – 1 „გამოსვლა“ და ყველაზე მეტი – 13 „გამოსვლა“.

„გამოსვლების“ გამოყოფის ზემოთ აღწერილი პრინციპი აკადემიური გამოცემის ტომის ძირითად ტექსტურ ნაწილში ილია ჭავჭავაძის სიტყვების იმ დიდი და საკმაოდ მნიშვნელოვანი მონაკვეთების შეტანის უფლებას არ გვაძლევს, რომლებიც ანგარიშის ავტორს საკუთარ პუბლიკაციაში მესამე პირის ფორმით აქვს მოყვანილი, რადგან ეს ტექსტოლოგიურ პრინციპებს ეწინააღმდეგება.

მესამე პირით გადმოცემული ტექსტები აკადემიური გამოცემის გარეთ რომ არ დარჩეს, ვიყენებთ სამეცნიერო აპარატში სხდომის შინაარსის აღწერისას იმ შემთხვევაში, თუ ამ პუბლიკაციიდან თუნდაც ერთი პირდაპირი ნათქვამი, ერთი „გამოსვლა“ მაინც არის შეტანილი ტომის ძირითად ტექსტურ ნაწილში.

რამდენადაც საქმე გვაქვს მეტად სპეციფიკურ მასალასთან, რომელიც, ფაქტობრივად, ერთი მთლიანობის (სხდომის მსვლელობა) სხვადასხვა ადგილიდან ამოღებული ფრაგმენტებია, მათი ამ სახით მიწოდება მკითხველისთვის, დამხმარე სამეცნიერო აპარატის გარეშე, ტექსტების ადეკვატურ აღქმას შეუძლებელს გახდიდა. სწორედ ამიტომ აპარატში,

„მენიშენის“ ნაწილში, ვუთითებთ განსახილველ საკითხებს, რასაც ეხებოდა ეს სხდომა, კომენტარებში კი განვმარტავთ ყველა ისეთ ფრაზას, რომელთა გასაგებადაც საჭიროა სპეციალისტის მხრიდან მკითხველისთვის გარკვეული დამატებითი ინფორმაციის მიწოდება.

თავი III. ილია ჭავჭავაძის გამოუქვეყნებელი ხელნაწერების ტექსტოლოგიური კვლევა

§ 1. ილია ჭავჭავაძის კალიგრაფია

მწერლის თხზულებათა აკადემიური გამოცემის მოსამზადებლად საჭირო საკვლევ წყაროთა დიდი ნაწილი ხელნაწერებია. ამიტომ ტექსტოლოგს ინტენსიურად უწევს მათზე მუშაობა.

დღესდღეობით, ციფრული ტექნოლოგიების გამოყენებით, ტექსტის იდენტიფიკაციის თვალსაზრისით, ბევრად უფრო მაღალი შედეგის მიღწევაა შესაძლებელი, ვიდრე თუნდაც 10-15 წლის წინ. სწორედ ამიტომ, კვლევები მიმდინარეობდა ხელნაწერი წყაროების მაღალი რეზოლუციის მქონე ციფრული ასლების გამოყენებით. ეს ხელსაყრელი იყო არამხოლოდ გრაფემათა მოხაზულობის დადგენისა და, შესაბამისად, ტექსტის ამოკითხვისთვის, არამედ არტეფაქტის ხარვეზების დასადგენადაც. უახლესი ტექსტოლოგიური მეთოდის გამოყენებით მელნის ანაბეჭდების მიხედვით ვარკვევდით ფურცლების ნაკლებობას და ზოგჯერ ცალკე გაფანტული ხელნაწერების ფრაგმენტების ერთმანეთთან დაკავშირებასაც კი ვახერხებდით.

მიუხედავად იმისა, რომ ასოთა მოხაზულობა ყოველ კონკრეტულ წერით სისტემაში მეტ-ნაკლებად სტანდარტიზებულია, ნებისმიერი ადამიანის ხელწერა, თავისი უნიკალურობიდან გამომდინარე, გარკვეული თავისებურებებით ხასიათდება. შესაბამისად, ძალზე მნიშვნელოვანია, რომ საარქივო მასალაზე მუშაობის დაწყებამდე ჩატარდეს სათანადო მოსამზადებელი სამუშაოები მწერლის ხელწერის გაცნობისა და მიღებული ინფორმაციის სისტემატიზაციისათვის. ამ თვალსაზრისით საუკეთესო საშუალება იყო საკვლევი ავტორის კალიგრაფიისთვის დამახასიათებელი გრაფემათა ტიპური მოხაზულობების ცხრილის შედგენა. ამაში ვგულისხმობთ ასო-ნიშნების არა ისეთ ფორმებს, რომლებიც სტანდარტულთან მიახლოებულია, არამედ ისეთებს, რომლებიც ამ ავტორისთვის არის დამახასიათებელი და მის ნაწერებში არაერთგზის მეორდება. ეს ცხრილები დაგვეხმარა როგორც კონკრეტული კალიგრაფიის სპეციფიკის განსაზღვრა-ილუსტრირებაში, ისე ხელნაწერების ამოკითხვაში.

მეთოდოლოგიურად აუცილებელია, რომ არსებითი მსგავსება იყოს თითოეული ასო-ნიშნის მოხაზულობაში. იმ შემთხვევებში, როდესაც ვლინდებოდა პრინციპული სხვაობა რამდენიმე ასო-ნიშნთან

დაკავშირებით, ვასკვნიდით, რომ ეს არ იყო ილია ჭავჭავაძის ნაწერი და თავად ტექსტის შინაარსიდან თუ მწერლის ცხოვრებისა და შემოქმედების მატრიანედან ვარკვევდით ხელნაწერის შესაძლო ავტორს. თუ უცნობი დოკუმენტის ხელწერა, ძირითადად, ჰგავდა ილიასას, მაგრამ ორიოდ გრაფემა იყო განსხვავებული, მაშინ ვაკვირდებოდით ილია ჭავჭავაძის სხვადასხვა პერიოდის ხელნაწერებს და ვაზუსტებდით, გვხვდებოდა თუ არა კალიგრაფიის ჩამოყალიბების რომელიმე ეტაპზე ამ კონკრეტული გრაფემის მსგავსი მოხაზულობა. ასე ვადგენდით, შეიძლებოდა თუ არა, რომ წერის დროს შემთხვევით გამოევილინა ძველი ჩვევა. სავსებით შესაძლებელია, რომ მწერალმა მოღვაწეობის გარკვეულ ეტაპზე კონკრეტული გრაფემის ფორმა გააზრებულად შეცვალოს, მაგრამ არც ის არის გამორიცხული, რომ ერთხელაც ის ძველი, მივიწყებული ფორმა მექანიკურად დაწეროს.

მართალია, ილია ჭავჭავაძის ხელწერაში ცალკეულ გრაფემებს განსხვავებული მოხაზულობით ვხვდებით, მაგრამ სხვის ხელს მაინც ამოიცნობს დაკვირვებული თვალი. ასე გახდა შესაძლებელი ილია ჭავჭავაძის უბის წიგნაკებიდან სხვათა ხელით ჩანერილი ტექსტების იდენტიფიკაციაც და, შესაბამისად, იმ გარემოებების გარკვევაც, რომლებმაც მოღვაწის უბის წიგნაკში ასეთი ჩანაწერების შექმნა განაპირობა. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ გაკრული ხელით ნაწერი ტექსტების, კერძო ჩანაწერებისა თუ შემოქმედებითი პროცესის ამსახველი შავი ავტოგრაფების ამოკითხვაში მხოლოდ ამ ტიპის ცხრილის შედგენა და გრაფემათა მოხაზულობების კონკრეტული ავტორისათვის დამახასიათებელი ფორმების შესწავლა არ იყო საკმარისი, რადგან მათში ხშირად ვაწყდებოდით ისეთ ანომალურ მოხაზულობებსაც, რომლებიც, როგორც წესი, ამ ავტორს არ ახასიათებდა. ხელნაწერის ამოკითხვის ეტაპობრივ-შრეობრივი მეთოდის მიხედვით, ავტოგრაფებზე მუშაობისას ძალზე მნიშვნელოვანია ამგვარი ანომალური ფორმების ბაზის შექმნაც. ამიტომ ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა აკადემიური გამოცემის მე-19 ტომზე მუშაობისას გრაფემათა ტიპური მოხაზულობების ცხრილის გარდა, თავი მოვუყარეთ ატიპური მოხაზულობების ამსახველ მასალასაც, რაც ძალიან გამოგვადგა რთული ხელნაწერების ამოკითხვაში. რამდენადაც მუშაობა გვიხდებოდა როგორც ქართულ, ისე რუსულენოვან ხელნაწერებზე, საჭირო გახდა ასეთი ცხრილების შედგენა თითოეული ენის გრაფიკული სისტემისთვის.

§ 2. ხელნაწერის ამოკითხვასთან დაკავშირებული სირთულეები

მწერლის ჩანაწერები, როგორც წერის მანერით, ისე ტექსტის ორგანიზებით, მნიშვნელოვნად განსხვავდება მხატვრული და პუბლიცისტური ტექსტებისა და თუნდაც წერილების ავტოგრაფებისაგან. აქ მწერალი ნაკლებად ფიქრობს ხელწერის დახვეწაზე, ტექსტის სტილურ გამართულობასა და მასალის ორგანიზების ესთეტიკურ მხარეზე.

ჩვენს საკვლევ წყაროებში გაბმული წერისას არის შემთხვევები, როდესაც ერთი და იმავე მოხაზულობით ზოგან ერთი გრაფემაა წარმოდგენილი, ზოგან კი - ორი ან სამი ერთად. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ერთ-ერთი მოხაზულობა ექვს განსხვავებულ გრაფემასა და ასოთა კომპლექსს გამოხატავს. ბუნებრივია, რომ ასეთი რამ დიდ პრობლემებს ქმნის ტექსტის ამოკითხვისას.

განსაკუთრებით რთულია ასეთი ფორმების დამთხვევების დიფერენცირება და ატიპური მოხაზულობის გრაფემათა ამოკითხვა, როდესაც ისინი თავს იყრის ერთ სიტყვაში, რადგან ხელნაწერის ამოკითხვისას ერთ-ერთი ყველაზე ნაყოფიერი ეტაპია ამოუცნობი გრაფემებით დაწერილი სიტყვის ამოკითხვა ლექსიკური ერთეულის სხვა, უფრო იოლად ამოკითხული ნაწილით. როგორც ზემოთაც ვთქვით, პრობლემას ქმნის არა მხოლოდ ის, რომ ერთი და იგივე გრაფემა ძალზე განსხვავებული ფორმებით არის ხოლმე წარმოდგენილი, არამედ ისიც, რომ სხვადასხვა გრაფემის ფორმებია ერთმანეთს დამსგავსებული.

გვხვდება ერთი და იმავე გრაფემის სხვადასხვაგვარი გრაფიკა ერთ სიტყვაშიც ან სხვადასხვა გრაფემის თუ გრაფემათა შემადგენელი ელემენტების მოხაზულობათა მსგავსება ერთსა და იმავე სიტყვაში.

შესაძლოა, მკვლევარი ზედმინეწით კარგად იცნობდეს ამა თუ იმ ავტორის ხელწერის სპეციფიკას და საზღვრავდეს ასოთა ატიპური მოხაზულობის პერსპექტიულ ფარგლებსაც, მაგრამ ტექსტის ამოკითხვა მაინც გაუჭირდეს. ასეთ შემთხვევაში საუკეთესო გამოსავალია ხელნაწერის ამოკითხვის ეტაპობრივ-შრეობრივი მეთოდის ბოლო საფეხურების გამოყენება. ამ კომპლექსურ მეთოდში, ინტეგრირებულია სხვადასხვა მიკრომეთოდი: იდენტიფიცირების, გრაფიკული შედარების, კონტექსტური ანალიზის, ექსტრატექსტური (გარეტექსტური) კვლევის და გამორიცხვის მეთოდები. იგი შედგება ეტაპებისგან და თითოეული საფეხური ითვალისწინებს რომელიმე მიკრომეთოდის გამოყენებით იმ ეტაპზე დასახული ამოცანის შესრულებას. თითოეული ეტაპის დასასრულს იშიფრება ავტოგრაფის ერთი შრე. მართალია, ყველა ავტორის ხელწერა სპეციფიკურია, მაგრამ ამ მეთოდის გამოყენებით საკმაოდ რთული მონაკვეთების ამოკითხვაც კი გახდა შესაძლებელი.

§ 3. კვლევები ჩანაწერების დათარიღებისათვის

ჩანაწერების დასათარიღებლად ჩატარებული კვლევები კომპლექსური ხასიათისაა და ემყარება ყველა შესაძლო მონაცემს, რომელთაც დასათარიღებელი ან მომიჯნავე ჩანაწერები გვთავაზობს.

მაგალითად, ოთხ ნაწილად დაყოფილი ერთი ჩანაწერის დათარიღების შესაძლებლობა მოგვცა არა რომელიმე მომიჯნავე თარიღმა, ან რომელიმე

სხვა წყაროდან მოპოვებულმა ცნობამ, არამედ წმინდა ტექნიკურმა მონაცემმა, რომელიც ერთგვარად დაკავშირებულია ავტორის ხელის მოტორიკასთან: როგორც ჩანს, ავტორმა ამ ჩანაწერისთვის გამოიყენა შევსებულ, ძველ უბის ნიგნაკში დარჩენილი შეუვსებელი გვერდები. ამას მოწმობს ის, რომ ჩანაწერები ნიგნაკში შეტანილია უკანა მხრიდან, რადგან იქ შედარებით უფრო ცარიელი ადგილები ეგულებოდა. რაკი ეს გვერდებიც ნაწილობრივ შევსებული დახვდა, ჩანაწერისთვის გვერდის ქვედა მეორე ნაწილი გამოიყენა, შემდეგ გადავიდა ბოლოსწინა გვერდზე და ა. შ. ჩანაწერის კომპოზიციური ლოგიკის დადგენის ერთადერთ გზად ეს მივიჩნით. შესაბამისად, ასევე ლოგიკურად დავასკვნით, რომ მისი ოთხივე ნაწილი, რომლებიც მზარდი ნუმერაციით გრძელდება, უბის ნიგნაკის ძირითადი ჩანაწერების შემდგომ არის გაკეთებული.

ჩატარებული მუშაობის შედეგად დათარიღდა ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა სრული კრებულის მე-19 ტომისთვის განკუთვნილი ათეულობით ჩანაწერი და ამონაწერი.

§ 4. კვლევები ჩანაწერებში მოხსენიებულ პირთა იდენტიფიკაციისათვის

ჩანაწერებს ადამიანი კერძო საჭიროებისთვის იყენებს, ის ამ დროს სრულიად თავისუფალია როგორც ფორმის, ისე სტრუქტურის თვალსაზრისით. პირადი ჩანაწერებისადმი სწორედ ამგვარი თავისუფალი დამოკიდებულების გამო, ხშირია მოხსენიებულ პირთა სახელების გამოტოვების, ნიგნების ავტორებთან ერთად რედაქტორების, გამოცემლების, შემდგენლების როლების აღრევის შემთხვევები. ამიტომ, უბის ნიგნაკების ჩანაწერებში არაერთი პირის ვინაობა იყო დასადგენი ან დასაზუსტებელი. მათგან უმრავლესობა ილია ჭავჭავაძის კერძო ჩანაწერებში მოხსენიებულ ნაშრომთა ავტორები არიან. პირთა იდენტიფიკაციისთვის პრობლემას ქმნიდა ისიც, რომ ნიგნების სათაურები მცირეოდენი უზუსტობით ან არასრულად იყო მოყვანილი.

უბის ნიგნაკების სამეცნიერო აპარატის მოსამზადებლად საჭირო გახდა ყველა იმ პირის ვინაობის დადგენა, ვისაც ილია ჭავჭავაძემ, სავარაუდოდ, წასაკითხად ათხოვა ნიგნები, მოიწვია სხდომაზე, დაუწვინა სამუშაო, დაუბრუნა ან გასცა ვალები და სხვა.

§ 5. კვლევები ჩანაწერების კომენტარებისათვის

კერძო ჩანაწერებს, რომლებიც, ძირითადად, პირადი საჭიროებისთვის არის განკუთვნილი, ხშირად მეტად მრავალფეროვანი თემატიკა და არასისტემური სტრუქტურა აქვს. ასეთი ჩანაწერები ზოგჯერ შემოკლებულ ჩანიშვნებს ან ფრაგმენტებს წარმოადგენს, რადგან ავტორის მეხსიერების აქტუალიზაციისთვის ხშირად თუნდაც ერთი სიტყვაც კი საკმარისია.

ამის გაგება მკითხველისთვის, უცხო თვალისთვის, საკმაოდ რთულია, მით უფრო, ისეთ პირობებში, როდესაც ჩამნიშვნელს, ამ შემთხვევაში ილია ჭავჭავაძეს, არ გაუთვალისწინებია, რომ ისინი ოდესმე უცხო პირისთვის (მკითხველისთვის) გახდებოდა ხელმისაწვდომი. მკვლევარმა-ტექსტოლოგმა უნდა გადაალახვინოს მკითხველს ტექსტების აღქმისთვის ხელის შემშლელი ბარიერები და ისინი გასაგები გახადოს ყველასათვის, საამისოდ ყველაზე ეფექტური საშუალებაა კომენტარი. ის უნდა ხსნიდეს არა მხოლოდ ჩანაწერის შინაარსობრივ მხარეს, არამედ იმ ფაქტორებსაც, რომლებმაც ის განაპირობა. კომენტარს ვურთავთ როგორც მთელ ჩანაწერს მისი რაობის ასახსნელად, ისე ყოველ ცალკე აღებულ გაუგებარ პასაჟს, წინადადება იქნება ის, ფრაზა თუ ცალკეული სიტყვა.

ვრცელ ამონაწერებს სხვადასხვა ავტორის ნიგნებიდან ილია ჭავჭავაძისთვის ხშირად კონკრეტული დანიშნულება აქვს – ის მათ საგანგებო საჭიროებისთვის, რალაცის დასასაბუთებლად იყენებს. მისი ნაფიქრალი არგუმენტაციის სისტემის სრულ ფორმირებამდე რთულ გზას გადის. ის ეძებს დამატებით მასალას, ლიტერატურას იმისათვის, რომ საფუძვლიანად გაეცნოს განსახილველ საკითხს, შემდეგ ამუშავებს, აანალიზებს და წერილობით აყალიბებს. ტექსტოლოგმა ამ გზებისა და საშუალებების შეძლებისდაგვარად რეკონსტრუქცია უნდა მოახერხოს და ისინი კომენტარებში ასახოს. ასე მოხერხდა სხვათა ნიგნებიდან ილის ხელით ჩანერილი ვრცელი ამონარიდების მიზანდასახულობების გარკვევა, რამაც არაერთხელ მოგვიყვანა პოლემიკური წერილების სათავეებთან.

თავი IV. ილია ჭავჭავაძის ჩანაწერების გამოცემითმცოდნეობითი კვლევა

§ 1. უბის ნიგნაკებისა და ჩანაწერების აკადემიურად გამოცემის საერთაშორისო პრაქტიკა

უბის ნიგნაკებისა და ჩანაწერების აკადემიურად გამოცემის გამოცდილება, მხატვრულ ლიტერატურასთან შედარებით, მწირია. სწორედ ამიტომ ილია ჭავჭავაძის მე-19 ტომში ამ ტიპის მასალის გამოქვეყნების მიზნით საჭირო გახდა საერთაშორისო პრაქტიკის საფუძვლიანი შესწავლა. ამისთვის გავეცანით უბის ნიგნაკებისა და ჩანაწერების მეცნიერულად და აკადემიურად გამოცემის შემთხვევებს მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნის შემოქმედთა მემკვიდრეობის მაგალითზე.

სხვადასხვა პროფესიის ადამიანთა უბის ნიგნაკები ხშირად განირჩევა შესაბამისი თემატიკით. მწერლებთან ხშირია მხატვრული ნაწარმოების მონახაზები, პერსონაჟთა ხასიათის შტრიხებით, დიალოგებით, რითმის შერჩევის ცდებითა და ა. შ. მხატვრებთან – ესკიზები და ჩანახატები, არქეოლოგებთან – ექსპედიციების სავლე ჩანაწერები და ა. შ. გამოცემისას

ისინი, უმეტესწილად, დღიურებთან ერთად იბეჭდება. ეს იმით აიხსნება, რომ კერძო ჩანაწერები დაფუძნებულია მწერლის უშუალო შთაბეჭდილებებზე და ბევრ შემთხვევაში გვაგონებს დღიურს, რომელიც ივსება რაიმე სახის კონკრეტული გეგმის გარეშე. აქ მთავარ მოქმედ გმირად გვევლინება თვით ავტორი.

ჩანაწერებსა და დღიურებში პუბლიცისტიკისა და ესეისტიკის ელემენტებს იყენებენ არა მხოლოდ მაშინ, როდესაც საუბარია მოვლენაზე, ფაქტსა ან შემთხვევაზე, არამედ მაშინაც კი, როდესაც ავტორი მიმართავს კომენტარებსა და დახასიათებებს. ავტორის ინკლუზიურობა, მოვლენაში ჩართულობა, აქტუალობის შეგრძნება, ანმყოზე ორიენტირებულობა, რაც პუბლიცისტიკისა და ესეისტიკის მახასიათებლებია, გარკვეულწილად ჩანაწერების ბუნებასაც ეხმიანება.

დოკუმენტური ჟანრებისადმი თანამედროვე მკითხველის მზარდი ინტერესიდან და მათი უახლესი გამოცემების სიმრავლიდან გამომდინარე, შეიძლება ვივარაუდოთ დროთა განმავლობაში კერძო ჩანაწერების ცალკე ჟანრად განვითარების შესაძლებლობაც. მათდამი მიდგომის საერთაშორისო პრაქტიკაც ამ ტენდენციას ადასტურებს.

§ 2. სუბსტრატისა და საპუბლიკაციო ერთეულის დიფერენცირება

საჭიროდ მიგვაჩნია, ერთმანეთისაგან განვაცალკევოთ ტერმინები – „უბის ნიგნაკი“ და „ჩანაწერი“. თუნდაც ილია ჭავჭავაძის მაგალითიდან ჩანს, რომ ამ ორ ტერმინს შორის ორმხრივი მყარი კავშირი არ არსებობს. კერძო ჩანაწერები და ამონაწერები, როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, შეიძლება გაკეთდეს სხვა მასალაზეც, უბის ნიგნაკი კი შეიძლება დაეთმოს არა ასეთი ტიპის ჩანაწერებს, არამედ ნებისმიერი სახის ტექსტს, თუნდაც პოეზიას. ნაშრომში ტერმინს „უბის ნიგნაკი“ ვიყენებთ საწერი მასალის, სუბსტრატის მნიშვნელობით, „ჩანაწერს“ კი მწერლის ხელით უბის ნიგნაკში, რვეულში, ნიგნასა ან ცალკეულ ფურცლებზე შესრულებული „კერძო ჩანაწერის“, „ამონაწერისა“ და „მინაწერის“ აღსანიშნად, რომელსაც აკადემიურ გამოცემაში საპუბლიკაციო ერთეულის ფუნქცია ექნება.

ის უბის ნიგნაკები, რომლებშიც ილია ჭავჭავაძის ლექსებია ჩანერილი, როგორც ავტოგრაფული ნყაროები, შესულია მწერლის თხზულებათა ოცტომეულის პირველ ტომში, ჩვენი კვლევის საგანი კი მხოლოდ ის უბის ნიგნაკებია, რომლებიც ავტორს კერძო ჩანაწერებისთვის აქვს გამოყენებული და რომლებიც დღემდე გამოუქვეყნებელია. უბის ნიგნაკის თავდაპირველი დანიშნულებაც სწორედ ეს იყო. მის კომპაქტურ და მობილურ ხასიათზე მიგვანიშნებს სიტყვის ქართული სახელდებაც – ეს არის ნიგნაკი, რომელიც „უბით“ თან უნდა ატარო, რადგან ნებისმიერ დროს და ნებისმიერ ვითარებაში შეიძლება დაგჭირდეს რალაცის ჩასაწერად. ადრე ინგლისურში მას „ჯიბის ნიგნაკი“ (pocket book) ერქვა, მაგრამ დღესდღეობით ამ სიტყვას

უფრო „საფულის“ მნიშვნელობით იყენებენ. ინგლისურში, გერმანულსა და რუსულში უბის ნიგნაკის ამჟამინდელ სახელდებებში მისი ფუნქციური მხარეა აქცენტირებული. სამივე ენაში მას „მინიშვნების ნიგნაკი“ ჰქვია: **Notepad / Notebook** (ინგლისურში) და **Записная книжка / блокнот** (რუსულში), **Notizbuch** (გერმანულში).

ტერმინს „კერძო ჩანაწერი“ ვიყენებთ საკუთარ თავზე ორიენტირებული, ინტრაპერსონალური შინაარსის მასალასთან მიმართებით. კერძო ჩანაწერები გამოირჩევა „მინიშნებითი“ ხასიათით და მწერალს ისინი გამოყენებული აქვს მის მიერ გასაკეთებელ ან უკვე გაკეთებულ საქმეებზე მისანიშნებლად. მაგალითად, ნიგნების ჩამონათვალთან, რომელიც არაერთ უბის ნიგნაკსა და ცალკე ფურცელზე შესრულებულ ჩანაწერებში გვხვდება, იმპლიციტურად მოიაზრება კონტექსტი: „უნდა გამოვწერო“, „უნდა შევიძინო“, „უნდა წავიკითხო“ და სხვ.

§ 3. ილია ჭავჭავაძის ჩანაწერების ხასიათი და აკადემიურად გამოცემის კონცეფცია

მწერლის ჩანაწერები წარმოადგენს სრულიად განსხვავებული თემებისა და ხასიათის, სხვადასხვა პერიოდში სხვადასხვა ენაზე სხვადასხვა საწერი საშუალებით შესრულებულ ტექსტებს. ავტორი თავისუფლად ეკიდება სტრუქტურასაც. ამის გამო გარკვეულ სირთულეს ქმნიდა ჩანაწერების როგორც ტექსტების ამოკითხვა, ისე კომპოზიციური ლოგიკის დადგენა.

ამ სირთულეების გათვალისწინებით, გადაწყვიტეთ, რომ გამოცემაში თითოეული უბის ნიგნაკისთვის, მათი ქრონოლოგიის მიხედვით, მიგვენიჭებინა ნომერი და ამ ნომრის ქვეშ დაგვებეჭდა მოცემული უბის ნიგნაკის ტექსტები, მაგრამ გავითვალისწინეთ, რომ უბის ნიგნაკში ეს მასალა სხვადასხვა დროს, სხვადასხვა საწერი საშუალებებით არის ჩანერილი და ზოგჯერ კი ხელწერაც განსხვავებულია. უბის ნიგნაკის მკითხველს ეს ყველაფერი ეხმარება მასალის ერთმანეთისაგან გამიჯვნაში და ჩვენ რომ ეს ტექსტები ასე პირდაპირ შეგვეტანა უბის ნიგნაკის ნომრის ქვეშ, მკითხველი სრულიად დაიბნეოდა, რადგან ნიგნის ფურცლებზე მას არ ექნებოდა არავითარი ხელჩასაჭიდი ტექსტების ერთმანეთისგან გასამიჯნად. ამიტომ გადაწყვიტეთ, თითოეული უბის ნიგნაკის ტექსტი დაგვეყო „ჩანაწერებად“ და დაგვენომრა.

რთულად გადასაჭრელ ამოცანათაგან ერთ-ერთი ყველაზე პრობლემური უბის ნიგნაკთა თავისუფალ არქიტექტონიკაში ტექსტთაშორისი ურთიერთმიმართებების დადგენა იყო. დავდექით მნიშვნელოვანი დილემის წინაშე – რა პრინციპი აგვეჩია ჩანაწერების ერთმანეთისაგან გამოსაყოფად, თემატური თუ დროითი. ერთსა და იმავე დროს შესრულებულ ჩანაწერებში ძალიან ხშირად გვხვდება თემატური მრავალფეროვნება.

ამიტომ, თუ ჩანანერის გამოყოფის პრინციპად თემატურ-შინაარსობრივ მხარეს ავირჩევდით, ეს გამოიწვევდა ერთი და იმავე დროის ჩანანერის დანანევრებას. დოკუმენტური ხასიათის ისეთ ტექსტებში, როგორებიცაა პირადი წერილები და დღიურები, ძალიან ხშირად გვხვდება ამგვარი თემატური მრავალფეროვნება, მაგრამ ამის გამო მათ არ ვანანევრებთ. ამიტომ გადავწყვიტეთ, რომ არც უბის წიგნაკების თანადროული ჩანანერები დაგვეშალა თემატური განსხვავებულობის გამო და ჩანანერის გამოყოფის საფუძვლად აგვეჩია დროითი ფაქტორი. ერთდროულად შესრულებული ჩანანერების იდენტიფიცირებას ვახდენდით სანერი საშუალების, ავტორისეული გრაფიკის, გვერდის არქიტექტონიკის, სტრიქონთა და გრაფემათა შორისი ინტერვალის ზომებისა და სხვა საშუალებების გათვალისწინებით, მაგრამ არა თემატიკითა და შინაარსით.

რამდენადაც აკადემიურ გამოცემაში ასე რთულად სტრუქტურირებულ მასალას ქაოსურად ვერ შევიტანდით და რაღაც პრინციპი უნდა შეგვემუშავებინა, ტექსტების ერთმანეთისაგან გასარჩევად და მათი სისტემატიზაციისთვის გადავწყვიტეთ, შინაარსობრივად დაკავშირებული ერთი და იმავე წყაროდან ამონერილი მასალა, რომელიც ხელნაწერში ერთმანეთის მიყოლებით იყო განთავსებული, ტომში ერთ ერთეულად დაგვებეჭდა, სათაურად მიგვეცა „ამონანერები (წიგნის დასახელება) წიგნიდან“, „ამონანერები (ჟურნალის დასახელება) ჟურნალიდან“ და სხვ. და თვით „ამონანერები“ დაგვენომრა. იმ შემთხვევაში კი, როდესაც ამონანერები სხვადასხვა წიგნიდან და ჟურნალიდან იყო ამოღებული, რომელთაგან ზოგიერთის წყარო არც იყო მითითებული, ერთეულს სათაურად ვარქმევდით: „ამონანერები სხვადასხვა წყაროდან“, შიდა ერთეულებს კი, იმის მიხედვით, წყარო მითითებული ჰქონდა თუ არა, ნუმერაციის ერთიან რიგში ვათავსებდით და რომელსაც წყარო ან რაიმე სახის სათაური ჰქონდა, ნომრის შემდეგ ვუთითებდით. ყველა ტიპის მასალის საერთო ნუმერაციაში მოქცევა იმიტომ მივიჩნიეთ საჭიროდ, რომ ტექსტების სისტემატიზაციისათვის ძალზე მნიშვნელოვანია ერთი პრინციპის გამოყენება. მაგალითად, „ამონანერი N1“, „ამონანერი N2“ და ა. შ., სათაურიანები კი ასე: „ამონანერი N3, წიგნიდან „მეცნიერება სახალხო მეურნეობის შესახებ, მისი საგანი და მეთოდი (გუსტავ შმოლერი)“; „ამონანერი N4, ჟურნალიდან „Вестникъ Европы“, 1899 წლის დეკემბერი, გვ. 6“.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ზოგიერთ ამონანერს ახლავს ილია ჭავჭავაძის შენიშვნები. ბუნებრივია, რომ ეს ჩვენთვის ყველაზე მნიშვნელოვანია. ამიტომ, ასეთ მასალას ამონანერის ნომრის შემდეგ დამატებით ახლავს ინფორმაცია ამის შესახებ და სრულად ასეთი სახე აქვს: „ამონანერი N5, ილია ჭავჭავაძის შენიშვნებით“ და ა. შ.

ამონანერები სხვათა ტექსტებიდან ილია ჭავჭავაძეს ხშირად წარმოდგენილი აქვს ორ სვეტად. გადმონერილი ტექსტის ძირითადი კორპუსი

მარცხენა სვეტშია მოცემული, მარჯვენაში კი ჩანერილია პარალელური ტექსტები ან შენიშვნები. როგორც ჩანს, მასალის ორ სვეტად წარმოდგენა მწერლისთვის იმდენად მოსახერხებელი იყო, რომ მას იშვიათად არღვევდა. ზოგან რამდენიმე გვერდზე მხოლოდ მარცხენა სვეტია შევსებული, მაგრამ მწერალი ამ პრინციპს მაინც მისდევს და მარჯვენა სვეტში არ აგრძელებს წერას. სწორედ ამიტომ გადავწყვიტეთ, რომ ეს მასალა ტომში ზუსტად ასევე, ორ სვეტად შეგვეტანა. რამდენადაც ამონაწერებს ხშირად ახლავს შენიშვნები, რომლებიც ან ცალკე სვეტშია გატანილი, ან გვერდის ველზე, ზოგ შემთხვევაში კი თვითონ ტექსტშივეა ჩართული, ჩვენი უმთავრესი ამოცანა იყო, გამოქვეყნებულ მასალაში მკვეთრად გამიჯნულიყო სხვა ავტორების მასალა ილიასეულისგან. ვიფიქრეთ, რომ გრაფემის ზომის გაზრდა ან ფონტის შეცვლა იმდენად თვალშისაცემი არ იქნებოდა, რამდენადაც ილიასეული ჩანართების ოთხივე მხრიდან შემოსაზღვრა. ამიტომ ეს პრინციპი გვატარეთ ყველგან, სადაც გვეკონდა შერეული (ილიასეული და სხვა ავტორების) ტექსტები.

დასკვნა

სადისერტაციო კვლევა ეხებოდა ილია ჭავჭავაძის ორ, რადიკალურად განსხვავებულ მემკვიდრეობას: მწერლის ზეპირ გამოსვლებს, როგორც საჯარო და სამოქალაქო აქტივობის ამსახველ მასალას და მის კერძო ხასიათის ჩანაწერებს, როგორც მხოლოდ პირადი საჭიროებისთვის განკუთვნილ, არასაპუბლიკაციო ტექსტებს.

ილია ჭავჭავაძის ზეპირი გამოსვლების ტექსტები მე-19 საუკუნის გაზეთებში მათი წარმოთქმიდან მომდევნო დღეებშივე დაბეჭდილ სხდომის ანგარიშებში ჩართული ფრაგმენტებია. რამდენადაც საქმე ეხება მეტად სპეციფიკურ მასალას, რომელიც, ფაქტობრივად, ერთი მთლიანობის (სხდომის მსვლელობა) სხვადასხვა ადგილიდან ამოღებული ამონარიდია, მათი ამ სახით მიწოდება მკითხველისთვის, დამხმარე სამეცნიერო აპარატის გარეშე, ტექსტების ადეკვატურ აღქმას შეუძლებელს გახდიდა. სწორედ ამიტომ საგამომცემლო კონცეფცია მომზადდა შენიშვნებისა და კომენტარების ფუნქციების ოპტიმალური გამოყენებით.

კერძო ჩანაწერების ტექსტოლოგიური კვლევა კი გულისხმობდა: ტექსტის ამოკითხვას, სხვა ტექსტებთან მისი მიმართების განსაზღვრას, კომპოზიციური ლოგიკის დადგენას, ტექნიკური და ლინგვისტური მახასიათებლების კანონზომიერებების განსაზღვრას, დათარიღებას, პირთა იდენტიფიკაციასა და შენიშვნებისა და კომენტარების მომზადებას; გამოცემათმცოდნეობითი კვლევა კი ითვალისწინებდა: ამ მასალის საგამომცემლო აკადემიური პრაქტიკის შესწავლასა და კონკრეტულად ილია ჭავჭავაძის ამ ტექსტების აკადემიურად გამოქვეყნებისთვის საგამომცემლო

კონცეფციის შემუშავებას. რამდენადაც ეს მასალა უნდა დაიბეჭდოს მწერლის თხზულებათა ოცტომეულის მე-19 ტომში, მნიშვნელოვანი იყო ისიც, რომ არ დარღვეულიყო გამოცემის (ოცტომეული) ზოგადი, ფუნდამენტური პრინციპები. მასალის სპეციფიკიდან გამომდინარე, ბუნებრივია, მოგვიხდა მისი განსხვავებულად სტრუქტურირება, მაგრამ სამეცნიერო აპარატის ძირითადი ელემენტები იგივე დავტოვეთ და, რამდენადაც აკადემიური გამოცემის ბოლო ტომების ტირაჟი საგრძნობლად არის შემცირებული, ეს კი უკვე პროფესიონალ მკითხველს გულისხმობს და არა ფართო საზოგადოებას, შევეცადეთ, უფრო მკაცრად დაგვეცვა აკადემიური პრინციპები.

ფრაგმენტული ზეპირი გამოსვლებისა და კერძო ჩანაწერების ჟანრობრივი ჩამოყალიბებლობის გამო მათ შეგვიძლია მარგინალური მასალა ვუწოდოთ. ბოლო ერთი საუკუნის განმავლობაში, მას შემდეგ, რაც მასობრივი ხასიათი მიიღო ნებისმიერი სახის წერილობითი მემკვიდრეობის გასაჯაროება-პუბლიკაციამ ბეჭდური გამოცემების სახით, სხვადასხვა ხასიათის ტექსტის გამოცემამ სპეციფიკური მეთოდებისა და პრაქტიკული მიდგომების შემუშავების საჭიროება შექმნა. ეპოქაში, როდესაც პრიორიტეტულია გახსნილობა-ლიაობა, აქტუალურია მუდმივად განვითარებადი გამოცემათმცოდნეობითი მეთოდების გამოყენება და პირადი მონაცემების შემცველი ტექსტების პუბლიკაციის პერსპექტივებზე მსჯელობა.

სადისერტაციო ნაშრომის ძირითადი დებულებები ასახულია შემდეგ პუბლიკაციებში:

1. The concept of publishing different types of notes and fragmentary oral speeches, „International Journal of Latest Research in Humanities and Social Science (IJLRHSS)“, Volume 02 -Issue 08, 2019, 35-39;<http://www.ijlrhss.com/paper/volume-2-issue-8/6-HSS-432.pdf>
2. Textual Studies of Iliā Chavchavadze’s Notepad Entries and Fragmentary Speeches, „International Journal of Latest Research in Humanities and Social Science (IJLRHSS)“, Volume 02 -Issue 09, 2019, 122-126, <http://www.ijlrhss.com/paper/volume-2-issue-9/14-HSS-476.pdf>
3. ილია ჭავჭავაძის უბის წიგნაკებისა და პირადი ჩანაწერების ისტორიულ-კულტურული მნიშვნელობა, „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“, №1 (23), 2019, გვ. 199-207
4. ილია ჭავჭავაძის პირად არქივში დაცული უბის წიგნაკების აკადემიურ გამოცემასთან დაკავშირებული პრობლემები, „მრავალთავი“, №26, 2019, გვ. 406-423

კონფერენციები:

1. უბის წიგნაკი როგორც პერსონალური მონაცემი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ახალგაზრდა მეცნიერთა I საერთაშორისო სიმპოზიუმი ჰუმანიტარულ მეცნიერებებში, 20-23 ნოემბერი, თბილისი, 2017.
2. პერსონიფიცირებული მასალები საზოგადო მოღვაწეთა პირადი არქივებიდან და მათი მართვის ტექსტოლოგიური და სამართლებრივი ასპექტები, იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, პროფესორ-მასწავლებელთა და დოქტორანტთა სამეცნიერო კონფერენცია, XX (76-ე), 2018.
3. ზეპირი ტექსტის ავთენტურობის პრობლემა და აკადემიური გამოცემა, იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, პროფესორ-მასწავლებელთა და დოქტორანტთა სამეცნიერო კონფერენცია, XXI (77-ე), 2019.
4. საზოგადო მოღვაწის პირადი ჩანაწერები როგორც დოკუმენტური წყარო, მეოთხე საერთაშორისო კონფერენცია თემაზე: „ისტორია, ხელოვნება, ლიტერატურა და კულტურა შავი ზღვის რეგიონსა და სამხრეთ კავკასიაში“, თბილისი. შავი ზღვის საერთაშორისო უნივერსიტეტი, 2019

**LEPL Iakob Gogebashvili
Telavi State University**

with the right of the manuscript

Esmā Mania

**Textual and Publishing Studies on Ilia Chavchavadze's Oral Speech
Samples and Written Records**

Specialty

Textual scholarship and Editorial Studies

**Thesis By The Doctor Of Philology (1005) To Receive
The Academic Degree**

A B S T R A C T

Telavi
2019

The work has been fulfilled at the Department of Philology of the
Faculty of Humanities of the LEPL Iakob Gogebashvili
Telavi State University

Scientific Supervisors:

Maia Ninidze, Doctor of Philology, Invited Professor
Ketevan Gigashvili, Doctor of Philology, Professor

Assessors:

Natela Chitauri, Doctor of Philology
Ia Ghadua, Academic Doctor

The defense of the thesis will be held at ____ _____ ____ in 2019,
at the session of the Dissertation Board of the Faculty of Humanities of the
LEPL Iakob Gogebashvili Telavi State University, building ____ , auditori-
um ____ .

Address: #1, Kartuli Universiteti Street, Telavi 2200.

Tel.: +995 350 27 24 01

The thesis can be found at the Telavi State University Library and website:
<http://tesau.edu.ge>

Scientific Secretary of the Dissertation Board, Doctor of Philology,

Professor: _____ Nino Kotchloshvili

General Outline of the Thesis

Urgency of the research issue: Ilia Chavchavadze is one of the most significant figures in the history of Georgia. His contribution to our nation as a writer and public figure is invaluable. Therefore, his both written artistic and documentary heritage has had special significance for the Georgian people. Ilia Chavchavadze's intellectual heritage has been published in periodicals and collections since 1857. For the first time in his life, a collection of works in four volumes was published. In the 20th century, more or less complete collections of the writer's works were published as well. Today there are 18 volumes printed and the 19th is ready for publication. In 1987, the Department of Textology of the Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature contributed to the publication of twenty volumes. 18 volumes have been published so far and the 19th volume is being prepared for the publication.

All the texts created by the classics, whether fiction and documentary or complete and incomplete, or uniquely theirs and "supposedly" theirs, should be printed in full scholarly editions. That is why various unpublished so far texts, including fragmentary speeches at various sessions and gatherings, private records of notepads kept in the writer's personal archive, excerpts, insertions in the books, and others will be published in the 19th volume. Since Ilia Chavchavadze's materials are still unpublished, their research and preparation for publication are extremely important.

The fragmented speeches to be considered are included in reports and reviews published by the periodicals of that time; private records and excerpts are preserved in the writer's personal archive, with the excerpts mainly on the pages of the books in his personal library. Accordingly, the thesis has to do with Ilia Chavchavadze's two, radically different intellectual products: on the one hand, his oral speeches as material reflecting public and civic activities, and on the other hand, his private records as available non-public texts for personal use only.

The main aim of the thesis: This qualification thesis aims at textual studying of Ilia Chavchavadze's fragmented speeches and various types of records preserved in his archive, as well as processing of the concept of academic publication of the same texts. Accordingly, the study has two aspects – textual and publishing.

From the textual point of view, our goal is to read out and put in order the unpublished material from the manuscripts according to academic principles, to comment on each phrase that is difficult for the reader to comprehend, to identify the persons mentioned and annotate the texts.

From the point of view of publishing science, our goal is to elaborate a pub-

lishing concept so that this specific material, which has never been published in scholarly editions of Georgian writers, is presented to the reader in an authentic and easy-to-read format.

Scientific novelty: The texts, the research of which was reflected in this work, are still unfamiliar to the public and have not been studied by scientists yet. Consequently, every step taken for their textual analysis is the first step in this direction and everything that has been said in this regard is completely new. At the same time, the results of the textual research have been reflected in the modeling of the publishing concept, which made it possible to create a precedent of academic publication of these two types of specific material.

Research methodology: A historical-comparative method is used in the work to help us observe and study facts, events, and processes at different stages of development, as well as contrasting them.

For example, this method allowed us to observe the original version of the concept of Iliia Chavchavadze's academic edition and the factors that led to its subsequent change. Accordingly, it allowed us to plan a working strategy for the next volume. The corpus research method turned out to be particularly helpful. It has provided us with an opportunity to look for the personalities, facts, events, trends in the extended data and to generalize and assess them. Using the above two methods, we managed to date several dozen private records and find time intervals of the use of notepad entries. We were able to identify many people and comment on many obscure passages in the texts.

In the first phase of the work on the research sources, it was necessary to read out private records, frequently written in cursive. In addition to the traditional methods, the step-by-step layerwise method was of great help in overcoming this difficulty while reading out the manuscripts. The researcher may be thoroughly familiar with the specifics of the handwriting of one or more authors and define the prospective scope of such atypical writing, but may still find it difficult to read out the text. In this case, we used the last steps of the step-by-step layerwise method of reading out the manuscript. The use of contextual analysis, extratextual research and exclusion methods has been particularly effective.

Theoretical significance of the work: The textual study and academic publication of Iliia Chavchavadze's hitherto unpublished vast and multilayered legacy is of great importance both for the study of the psychological portrait of this figure (data reflecting intrapersonal communication provides us with this opportunity) and reconstruction of the historical-cultural environment he used to live in. Nowadays, as there is a dynamic change in the textology as, on the one hand, scientific discipline and on the other hand, principles and methodology of pre-publishing practical activities, due to the pace of the development of

digital humanities, when setting and defining the functions of textology is on the agenda, our task was to put research sources into a highly formalized theoretical system and develop a well-tailored publishing strategy and concept in line with the nature of the research sources, the principles of academic publication and its consumer potential.

Practical value: Although the textual analysis of Ilia Chavchavadze's fragmented oral speeches and records proved to be quite difficult, the choice of the right strategy and methodology made both logical structuring and fundamental study possible. Consequently, we have obtained not only a dissertation thesis reflecting the research process and the conclusions reached, but also a corpus of texts equipped with rich scientific apparatus prepared for academic edition. The research has provided an important basis for publishing the latest volume of the writer's work in accordance with the latest academic requirements of textology and publishing.

Thesis structure: Since the study aimed at studying two types of sources in the context of two disciplines, the thesis consists of four chapters. The first two chapters discuss fragmented oral speeches, the first of which deals with the textual aspects of these speeches, and the second – with the publishing aspects. Accordingly, the third chapter deals with the textual research of the records, and the fourth – with its publishing research. These four chapters are divided into 14 paragraphs, with an introduction, conclusion, a list of the literature and sources used. The volume of the work constitutes 168 pages. The work is accompanied by a 40-page annex related to the research process.

The main content of the thesis:

Chapter I. Textual study of Ilia Chavchavadze's fragmented oral speeches

§ 1. The question of authenticity of fragmented oral speeches

The main problem in an academic publishing of the fragmented speeches is the issue of text authenticity. Our research source is specific publications of the 19th century press that reflect the course of the session, with numerous people attending it. Accordingly, the newspaper publication combines the speeches of various orators in the form of direct speech, peripheral or combined information.

The likelihood of existence of authorial, written texts in speeches during the sessions is naturally very low. Especially in cases where Ilia, as ever, as an authoritative person with a responsible status, was involved in heated debates, which sometimes had emotional tones in assessing speeches, thrusting in a word or remarks, making such supplements impossible to be prepared in advance. The writer's speeches are situational and they have no prior authorial

source. The textual recordings of these speeches belong to the reporters of the periodicals, publicists, and journalists.

One of the main arguments for publishing texts of fragmented oral speech in the academic edition is that these texts were published in the lifetime of Ilia Chavchavadze and that he had seen every issue of "Iveria" (Iberia) before being printed. If his extensive speeches were printed in the form of direct speech in "Iveria", Ilia Chavchavadze himself as the publisher and editor should have been the initiator and in charge of the accuracy of the report, while, as repeatedly evidenced, other authors and columnists of the reports of the session always tried to avoid such responsibility.

As far as the columnists of "Iveria" tried to present the reports of the sessions in an embellished and favourable way to their editor, it should be noted that in the reports, we often encountered with disregard towards Ilia Chavchavadze from certain individuals and sometimes groups; however, such material was still published in his newspaper without any hindrance.

Although we cannot confirm the absolute accuracy of the reports and reviews involving Ilia Chavchavadze's fragmented oral speeches, it can be said on the basis of precedents that in case of substantial inaccuracies in them, the writer was able to express dissatisfaction and demand to correct the inaccuracies. To illustrate how Ilia Chavchavadze objected to improper publication or interpretation of his oral speeches and written texts in the press, seven cases are presented in the thesis.

According to the textual principles, the author's inter vivos publications are regarded as authentic sources. This is logical, because if the wrong information about a living person is published, the wrong fact would not go unanswered.

Another thing is worth noting as well: as reports and reviews are meant to give the reader the effect of attending a session, it allows us to keep an eye on the emotional tones of the meetings, which is undoubtedly interesting.

If Ilia Chavchavadze's extensive speeches at various sessions are examples of oratorical art, the art of debate in fragmented oral speeches, along with his remarkable ability, is also evident. He was perfectly fluent in linguistics, voice timbre and mimicry-gesticulation. Fragmented oral speeches have not been covered in the research area to date. Consequently, the work carried out is very important for a complete perception of Ilia Chavchavadze's life and work.

§ 2. Identification of persons referred to in fragmented oral speeches

Due to the fact that oral speeches to be considered are included in reports and reviews, the volume of which is limited, the speakers and persons referred to by the speakers are mostly mentioned by initials and surnames, sometimes

only by public names denoting positions and activities (“a chairman”, “a previous speaker”, “an auditor”, etc.), without stating surnames. Through research, we have been able to identify those individuals and find out more about them.

As far as identifying the persons mentioned in the text is one of the fundamental requirements of the academic publication of the writer’s works in order to enter the information in the search systems and comments of the scientific apparatus, accordingly, the work we have done is therefore very important to obtain high academic quality for the edition of the 19th volume. In order to enter information in the comments of the scientific apparatus and search systems, the web-sites and search systems of the Russian libraries assisted us greatly in identifying the persons mentioned in the text.

§ 3. Textual studies to compile the remarks and comments of the oral speeches

In order to make readers easily perceive Iliia Chavchavadze’s fragmented oral speeches, it became necessary to clarify the context of the themes of the session, reasons, attending society, atmosphere created in the hall, the decisions made and other details. Naturally, in order to understand the completely isolated fragments from a single publicist unit, a thorough explanation of these issues was required on the part of the scientific apparatus. Because of this, the scientific apparatus of the volume provides the reader with two types of explanations: a note reflecting the essence of the session, the time and the place; comments that provide the reader with all the necessary additional information about the content of the text.

The note, in terms of a form, is unencumbered, relatively standard and formal. Each note contains one, two or three topics directly related to Iliia Chavchavadze’s words.

The origin of the fragmented oral speeches is so peculiar that even with the use of the most complete commenting system it is not possible to obtain a monogenic textual texture from these fragments. Accordingly, the purpose of the comments is to provide the reader with each fragment as an independent publication element. In such circumstances, it is the function of commentary, on the one hand, to clarify the phrases, concepts, and terms in the text that are difficult to understand, and on the other hand, to provide additional information on the context that stipulated this speech.

In the process of work, we have laid foundation for one experience: initially, in order not to be influenced by the information of the adjacent texts, and not to be in the position of the reader (the reader first familiarizes with fragmented speeches isolated in the main textual part of the volume), we familiarized our-

selves with only oral speeches of Ilia Chavchavadze and not with the complete printed review of the session in the periodical press and thus, we extracted the obscure and difficult to understand passages of the text from the raw material. We asked potential questions that would help us to fully understand the fragment: what caused the speech or what could have triggered it. Then we would go back to full report or review and start working on commenting on the obscure sections.

One of the important functions of the commentary is to include the essential passages of the speaker in the scientific apparatus that the reviewer had used as indirect speech in the publication and therefore did not fall into the main text.

Chapter II. Publishing research of Ilia Chavchavadze's oral speeches

§ 1. Importance of edition of Ilia Chavchavadze's oral speeches

Due to Ilia Chavchavadze's greatest work, we cherish each of his written word. Consequently, his unknown so far fragmented oral speeches and records, the study of which was the purpose of this thesis, are of utmost importance for the contemporary reader.

Ilia Chavchavadze led an active life in public affairs and he often had to deliver speeches on various issues. That is why, along with the texts of his artistic and documentary genres, the texts reflecting these oral speeches have been preserved as well. They vary from written genres by the narrative style, architectonics, expression, specific oratorical elements, techniques to appeal listeners, synchronized listening and perception formats, etc. Consequently, the analysis of this source allows us to see the writer's portrait in another angle.

§ 2. Practice of edition of Ilia Chavchavadze's oral speeches

The material is ordered in a genre-chronological principle in complete academic twenty volumes of Ilia Chavchavadze's works. Speeches there are not divided into separate groups, they are mixed with publications and are released in the volumes of publicism. It is worth noting that "publicist letters" are written on the title pages of these volumes and there is no indication that oral speeches are published there as well. Although in most cases the title of a publication begins with the phrase: "The word spoken..." and oral speech is still distinguished from publicism, in some cases the publication does not even have this marker and it is printed with the usual title. The identification of the genre-like nature of such publications is possible mainly through up-to-date present time and formulation of appealing to listeners.

Ilia Chavchavadze mainly responds to anniversaries, funerals, remarkable dates and evenings in honour of particular people and events. Most of the

speeches are focused on personalities (Grigol Orbeliani, Nikoloz Baratashvili, Raphael Eristavi, Davit Chubinashvili, Bishop Gabriel (Kikodze) Bishop Alexander (Oqropiridze), Eugenie Markov, Baron-de-Baye), whose works he would present in his speeches; however, some of his speeches focus on things of social significance – theatre, bank, winemaking, etc.

Since the source of Iliia Chavchavadze's legacy is mainly represented by press publications and most of them are published in "Droeba" (The Times) and "Iveria" (Iberia), the structure, title, the language and author's style of these speeches fall within the editor's and publisher's scope and make the issue of their authenticity credible for us. This is all the more plausible because the majority of press publications name the author of the speech in the headline (this is when the speech is published as an independent entity). Yet, there are cases in the texts published in twenty volumes, when Iliia-Chavchavadze's extensive speeches are removed from the summary, report or review of certain sessions, but there is not any different approach to such cases in publication.

It is obvious that the inclusion of the extracted texts from the session reviews into academic edition was largely due to their significant volume, but these speeches have not been considered as independent units with their introductions, conclusions and other structural components. They are parts of another unit (a session, a party, an event) and their fragmented form in the academic edition will not give the reader a perfect idea of the writer.

The texts already published in the academic edition of Iliia Chavchavadze's oral speeches (a twenty-volume edition) can be divided into several categories:

1. Speeches delivered at public assemblies, which are formulated as "the speech" in both the press release and the academic edition (e.g., "The speech delivered on reburial of the remains of Nikoloz Baratashvili");
2. Speeches that do not appear in the headlines of a newspaper publication as oral speeches and are considered to be "speeches" on the basis of text analysis (e.g., "To graduates");
3. Relatively extensive fragmented speeches formulated as "speeches" extracted from the reports of the session (e.g., speeches delivered while discussing the statute for wine trade");
4. Mechanical compilation of minor fragmented speeches extracted from the report of the session (e.g., "Iliia's response to the importance of the school of economics");
5. Speech whose source is not the press release, but the official report of the meeting. It is fully printed as a document (with the minutes of the chairman) (e.g., "Слово князя И. Чавчавадзе на заседании первой сессии Государственного Совета" ["Prince Iliia Chavchavadze's speech at the meeting of the first session of the State Council"]);

§ 3. The publishing concept of publication of fragmented oral speeches

Academic editions of the works of classics almost always contain their extensive oral speeches, but little attention is paid to the short speeches and replicas said during various gatherings. Such material can be frequently found in memoirs and monographs, but the practice of incorporating such a section into the academic edition is virtually nonexistent.

According to the publishing concept developed for the twenty-volume edition of Ilia Chavchavadze in 1987, the inclusion of fragmented oral speeches in the edition was not planned at the time. We have not found such a precedent, unlike records and notepad entries, in foreign academic editions as well. Nevertheless, since the fragmented oral speeches are so important for a more complete picture of Ilia Chavchavadze's work, we have decided to look for an appropriate form for their publication. As a guiding principle, we sought to preserve the authenticity of the texts as much as possible and to provide the reader with such a form and scientific apparatus that would ensure a more or less complete understanding of this specific material.

Since the speeches spoken at one and the same session were mainly related to one topic, we decided to select a specific session as the largest one to be published, with the title reflecting the essence of the session (which community meeting it was) and the date of its conduct. If the session lasted for a few days (usually indicated in the reports), we would have separate indexes for all the days when Ilia Chavchavadze delivered his speech at least once. And the speeches of each day we would separate out as a rubric "Speech". Accordingly, any involvement of Ilia Chavchavadze in the session, whether short or long, expressed actually or in a form of a replica, is divided into "speeches" and is numbered (e.g., Speech 1, Speech 2, Speech 3, etc.). The texts were arranged in "speeches" and were introduced to the main textual part of the volume only if they were in the form of a direct speech in the periodical, e.g. "I. Chavchavadze:" "T.I. Chavchavadze said:" with the accompanied texts. Each such insertion was to be added to the main textual part of the volume with incremental numbering without any additional comments or explanation, without any attempt to explain the context, with only the date of the beginning and ending of the session.

In the considered cases, in terms of the number of "speeches" at one session, we have at least 1 "speech" and at most – 13 "speeches".

The above-mentioned principle of allocating "speeches" does not allow us to include Ilia Chavchavadze's large and rather significant passages, which the author of the report cited as a third party in his own publication, in the main textual part of the volume of the academic edition, as it contradicts the textual principles.

In order not to leave out the texts stated by the third person in the academic edition, we have used the scientific apparatus to describe the content of the session if at least one direct utterance, at least one “speech” from this publication has been included in the main textual part of the volume.

Since we are dealing with quite specific material, which is actually fragments of a single whole (progress of session) extracted from various places, it would be impossible to provide the reader with an adequate perception of the texts without the help of a scientific apparatus. That is why we indicate the issues to be addressed in this session in the apparatus, in the section “notes”, and we explain all the phrases that are necessary for the readers in order to understand them in the comments by means of provision of additional information by the specialist.

Chapter III. Textual study of Ilia Chavchavadze’s unpublished manuscripts

§ 1. Calligraphy of Ilia Chavchavadze

Manuscripts represent the biggest part of research sources required to prepare the academic edition of the writer’s work. Thus, the textologists have to work extensively on them.

Today, in terms of identification of the text, it is possible to achieve much higher results than 10-15 years ago due to the use of digital technologies. That is why the studies have been conducted using high-resolution digital copies of manuscript sources. This was useful not only for ascertaining the pattern of the graphemes and for reading the text out, but also for identifying lacunas of the artefact. Using the most recent textology method, we investigated the defects of sheets according to the ink prints and sometimes even managed to link the scattered fragments of the manuscripts together.

Although the pattern of letters in each particular writing system is more or less standardized, the handwriting of any person, by virtue of its uniqueness, has certain peculiarities. Consequently, it is important that prior to commencing work on archival material, appropriate preparatory work is undertaken to familiarize oneself with the writer’s manuscript and to systemize the information received. The best way to do this was to draw a table of grapheme patterns typical for the author’s calligraphy. By this we mean not the forms of letters which are close to the standard, but those which are characteristic of this author and repeated in his writings. These tables helped us to identify and illustrate the specifics of certain calligraphy and to read out the manuscripts.

It is methodologically necessary to have a substantial similarity in the pattern of each letter. In cases where there was a principled difference in some letters,

we concluded that it was not written by Ilia Chavchavadze, and we identified the possible author of the manuscript from the content of the text itself or from the author's life and creative works. If the handwriting of an unknown document was basically similar to Ilia's one, but several graphemes were different, then we looked at Ilia Chavchavadze's manuscripts of different periods and ascertained whether at any stage of calligraphy there was a similarity to that particular grapheme pattern. This is how we determined whether it was possible that the old habit was accidentally revealed during the writing. It is quite possible for a writer to change the shape of a particular grapheme consciously at some point during his work, but it is also possible to write the old, forgotten form mechanically.

Although we encountered with the certain graphemes of different shape in Ilia Chavchavadze's handwriting, but an attentive eye can still recognize the other's handwriting. This made it possible to identify the texts written by others in Ilia Chavchavadze's notepad entries and, consequently, to identify the circumstances that led to the creation of such records in his notepads. It should also be noted that drawing of this type of chart to read out the handwritten texts, private records and rough autographs reflecting the creative process, as well as studying the forms specific for the grapheme patterns of a certain writer was not sufficient since we often encountered the anomalous patterns in them that usually did not characterize the author. According to the step-by-step and layerwise method of reading out the manuscript, it is of utmost importance to create a basis for such anomalous forms when working on autographs. Therefore, while working on the 19th volume of the academic edition of Ilia Chavchavadze's works, besides the table of typical grapheme patterns, we also included material depicting atypical drawings, which was very helpful in reading out difficult manuscripts. Since we had to work with both Georgian and Russian manuscripts, it was necessary to create such tables for graphic system of each language.

§ 2. Difficulties in reading out the manuscripts

The writer's records, both in the manner of writing and in the organization of the text, differs markedly from that of artistic and publicist texts and even autographs of letters. Here the writer is less concerned about the refinement of the handwriting, the stylistic appropriateness of the text, and the aesthetic side of organizing the material.

In our research sources, there are cases in cursive writing when one grapheme is sometimes represented by the same pattern and sometimes – by two or three patterns together. It is worth noting that one of the patterns expresses

six different grapheme and a set of letters. Naturally, such thing creates great problems when reading out the text.

It is particularly difficult to differentiate between such forms and to read out graphemes with atypical patterns when they come together in one word, since one of the most productive stages in reading out a manuscript is to read out the written word by unidentified graphemes, by another more readable part of the lexical unit. As mentioned above, the problem is not only that the same grapheme is represented in quite different shapes, but also that the forms of different graphemes are similar.

There are different graphics of the same grapheme in one word or similarity of patterns of the different graphemes or elements comprising graphemes in the same word.

The researcher may be well aware of the specifics of the handwriting of this or that author and define the prospective scope of such atypical patterns of letters, but may still find it difficult to read out the text. In this case, the best solution is to use the last steps of the step-by-step layerwise method while reading out the manuscript. There are various micro-methods integrated in this complex method: identification, graphical comparison, contextual analysis, extratextual (external) research and exclusion methods. It consists of stages and each step involves performing a task at a particular stage using any of the micro-methods. At the end of each stage, one layer of autograph is decoded. Although the handwriting of all authors is specific, the use of this method has made it possible to read out even quite difficult sections.

§ 3. Studies to date the records

Studies conducted for the purpose of dating the records are complex in nature and are based on all available data that are suggested by dated or adjacent records.

For example, dating of one record divided into four sections became possible not just by some adjacent date or reference found in some other source, but purely technical datum that related to the author's hand motor activity: it seems that the author used the expanded remaining blank pages in the old notepad for this record. This is evidenced by the fact that the records in the notepad were entered from the back side, as there were relatively more empty places. Since these pages were also partially filled, the author used the bottom half of the page for the record, then he moved to the next-to-last page, and so on. We considered this as the only way to determine the compositional logic of the record. Accordingly, it is also logical to conclude that all four parts of it, which continued with increasing

numbering, were made after the basic records of the notepad had been made.

As a result of this work, dozens of records and extracts designated to the 19th volume of the complete collection of Ilia Chavchavadze's works have been dated.

§ 4. Studies to identify the persons mentioned in the records

A person uses records for personal needs. At this time, a person is completely free in terms of form and structure. Because of this free attitude towards personal records, the cases of skipping names of the mentioned persons and confusion of roles of the editors, publishers and compilers along with the authors of the books are quite frequent. That is why it became necessary to identify and verify many persons mentioned in the notepad entries. Most of them are the authors of works mentioned in Ilia Chavchavadze's private records. Another problem while identification of persons was that the titles of the books were slightly inaccurate or incomplete.

For the preparation of the scientific apparatus of the notepads, it was necessary to identify all those persons who Ilia Chavchavadze supposedly lent books to read, invited to a meeting, distributed jobs, lent or returned debts, etc.

§ 5. Studies to comment the records

Private records, which are mainly for personal use, often have a wide variety of themes and unsystematic structure. Such records are sometimes represented as abbreviated annotations or fragments, since even just one word is often sufficient to trigger the author's memory. It is quite difficult for the reader to understand, especially in the circumstances when the person who made notes, in this case Ilia Chavchavadze, did not foresee that the records would ever be made available to a stranger (a reader). The researcher-textologist must help the reader to overcome the barriers to perceive texts and make them understandable to all; the most effective way for it is commenting. Not only the contextual side of the record should be explained, but also the factors that stipulate it. We offer commentary both on the whole record to explain its essence, as well as on each incomprehensible passage, whether it is a sentence, a phrase or a separate word.

Extensive excerpts from books by various authors often have a specific purpose for Ilia Chavchavadze – he used them for extraordinary needs, to substantiate something. His thought went a difficult way until the complete formation of argumentation system. He searches for additional material, literature to gain a thorough understanding of the subject matter, then processes, analyzes

and formulates in written form. The textologists should be able to reconstruct these ways and means as much as possible and reflect them in the comments. Thus, the clarification of the purpose of the extensive extracts written by Ilia from various books has been made possible, which repeatedly led us to the origins of polemic letters.

Chapter IV. Publishing study of Ilia Chavchavadze's records

§ 1. International practice of academic edition of notepads and records

The practice of academic edition of notepads and records is scarce compared to fiction. That is why a thorough study of international practice became necessary in order to publish this kind of material in Ilia Chavchavadze's 19th volume. To do this, we familiarized ourselves with the cases of scientific and academic edition of notepads and records on the example of the legacy of creators from around the world.

Notepads of people of different professions often differ with relevant topics. Writers often have drafts of fiction with the strokes of moods of the characters, dialogues, attempts of selection of rhythm, and so on. Artists have sketches, archaeologists – field records of expeditions, etc. When published, they are mostly printed along with the diaries. This is explained by the fact that private records are based on the writer's immediate impressions and in many cases remind us of a diary filled in with no specific plan. Here the main character is the author himself.

Elements of social and political journalism and records are used in the records and diaries not only when speaking about an event, fact or occasion, but even when the author refers to the comments and references. The inclusiveness of the author, his involvement in the event, perception of relevancy, focus on the present, which are characteristics of social and political journalism and essay-writing, also respond to the nature of the record to some extent.

Given the growing interest of modern readers in documentary genres and the abundance of their most recent editions, we may also be able to develop a separate genre of private recordings over time. The international practice of approach towards them also confirms this trend.

§ 2. Differentiation of substrate and publication unit

We find it necessary to distinguish the terms "notepad" and "record". Even Ilia Chavchavadze's example shows that there is no bilateral firm relationship between these two terms. Private records and excerpts, as mentioned above, can be made on other material as well, while the notepad can be available not

only for such records but for any text, even poetry. In the work, we use the term “notepad” in the sense of written material, substrate, and “record” to mark out a “private record”, “excerpt” and “handwritten note” made by the author in the notepad, notebook, book, or separate sheets, which will serve as a publication unit in the academic edition.

The notepads, where Iliia Chavchavadze’s poems are cited, are included in the first volume of the twenty-volume edition of the writer’s works as autograph sources. The subject of our research is those notepads that the writer used for his private records and that have not been published so far. In fact, that was the original purpose of notepads. The Georgian term also indicates its compact and mobile nature – this is a little book you should carry in a “pocket”, since you may need to write something at any time and under any circumstances. Earlier it was called a „pocket book“ in English. However, nowadays, this word is more used as a „wallet“. The current terms of the notepads in English, German and Russian focus on its functional side. It is called “a notebook” in all three languages: Notepad / Notebook (in English) and Записная книжка / блокнот (in Russian), Notizbuch (in German).

We use the term „private record” to refer to the content of the material that is intrapersonal and focused on oneself. Private records are distinguished by an “indicative” nature and the writer uses them to refer to things that have to be done or have already been done. For example, the list of books that appears in many notepads and can be found as records on a separate sheet of paper implicitly implies the following context: “I should subscribe”, “I should buy”, “I should read”, and so on.

§ 3. The nature of Iliia Chavchavadze’s records and the concept of academic edition

The writer’s records represent texts of a completely different theme and character, written in different periods, in different languages by different writing means. The author also uses the structure freely. Because of this, it was difficult to read out the texts of the records and to establish the compositional logic.

Given these difficulties, we decided to assign a number to each notepad in the edition according to their chronology and to type the texts of the notepads under the numbers. However, we took into consideration that the material in the notepads was recorded at different times, with different tools and sometimes the handwriting is different as well. This helps the readers of the notepads to differentiate the material, and if we were to put these texts directly under the number of the notepad, the reader would be completely confused as

there would be nothing on the sheets to use in order to differentiate the texts. Therefore, we decided to divide the text of each notepad into “records” and assign the number.

One of the most difficult tasks to solve was the establishment of the textual interdependencies in free architectonics of the notepads. We faced a substantial dilemma – what principle to use to separate the records: thematic or temporal. Thematic diversity is often found in the records of the same period. Therefore, if we chose the thematic-content side as the principle of separation of the record, it would result in the fragmentation of the record of the same time. The texts of documentary nature, such as personal letters and diaries, often have such thematic diversity, but we do not differentiate them for that reason. Therefore, we decided not to divide the timeous records of the notepads based on thematic differences but to choose the timing factor as the basis for record separation. We identified the records which were done at the same time based on the writing tools, author’s graphics, page architectonics, size of spaces between the lines and graphemes, and other means, but not on topic and content.

Since we could not chaotically introduce the material structured in such a complicated manner into academic edition and we had to elaborate a certain principle, we decided to publish the material, which related to one and the same source by content and which was placed one after another in the manuscript, as one unit in the volume and title it as “excerpts (the title of the book) from the book”, “excerpts (the title of the magazine) from the magazine”, and so on, and number the “excerpts” themselves in order to separate and systemize the texts. And when the extracts were taken out from various books and magazines, with no indication of the source in some of them, we would title the unit: “excerpts from various sources”, while the inner units were numbered in a single row depending on whether the source was or was not indicated. As for the units that had a source or some kind of title, we would indicate it after the number. We considered the common numbering for all types of material necessary because application of one principle is important in order to systematize the texts. For example, “Excerpt #1”, “Excerpt #2” and so on, while those with titles: “Excerpt #3, from the book “Science on Public Farming, its Subject and Method (Gustav Schmoller)”; “Excerpt #4, from the magazine „Вестникъ Европы“ (The Herald of Europe), as of December 1899, p. 6“.

As mentioned above, some extracts are accompanied by Ilia Chavchavadze’s remarks. Naturally, this is the most important thing for us. Therefore, after the number of the excerpt, the material is additionally supplemented with

information about it and this is how it is presented: “Excerpt #5, with notes by Ilia Chavchavadze”, etc.

Ilia Chavchavadze often presented the extracts from other texts in two columns. The main body of the copied text is placed in the left column, while parallel texts or notes are in the right column. It seems that presenting the material in two columns was so convenient for the writer that he would hardly ever violate the order. In some pages only the left column is filled in, but the writer still adheres to this principle and does not continue writing in the right column. That is why we decided to include this material in the volume in exactly the same way, in two columns. Since extracts are often accompanied by notes that are either placed in a separate column, or in the margin, or in some cases even in the text itself, our primary task was to differentiate the published material by other authors from Ilia Chavchavadze’s material. We thought that increasing the size of the grapheme or changing the font would not be as noticeable as circumscribing Ilia’s insertions from all four sides. Thus, we applied this principle everywhere where we had mixed (Ilia’s and others’) texts.

Conclusion

The main concern of the dissertation research was about Ilia Chavchavadze’s two radically different legacies: the writer’s oral speeches as the material depicting both public and civil activities and his private records as texts intended solely for personal use and not for publishing.

The texts of Ilia Chavchavadze’s oral speeches are excerpts included in the session reports published in the 19th-century newspapers in the days following the speeches. As far as very specific material is concerned, which actually represent extracts taken from different places of a single whole (the course of the session), presenting them in this way to the reader, without any auxiliary scientific apparatus, would make the adequate perception of the texts impossible. This is why the concept of publishing was developed using the best of the functions of notes and comments.

The textual study of the private records implied: reading out the text, defining its relation to other texts, establishing compositional logic, defining the regularities of technical and linguistic characteristics, dating, identifying persons, and preparing notes and comments; the publishing research implied: studying the publishing academic practice of similar material and in particular developing the concept of publishing of Ilia Chavchavadze’s texts for academic edition. Since this material should be published in the 19th volume of the twenty-volume

edition of the writer's works, it was important not to violate the general, fundamental principles of the edition (twenty-volume edition). Given the specifics of the material, we had to structure it in a different way. Yet, the major elements of the scientific apparatus were left same, and, as far as the circulation of the academic edition of the last volumes has been decreased significantly, and this implies professional readers and not the general public, we tried to ensure the academic principles more strictly.

Due to the genre formlessness of the fragmented oral speeches and private records, we can name them marginal material. Over the last century, since the publication of any type of written legacy in the form of print publication has acquired popularity, the publication of texts of a different nature has created a need for elaboration of specific methods and practical approaches. In the era where openness and patency are prioritized, the use of ever-evolving publishing methods and discussion of the prospects of publishing texts containing personal data have become urgent.

**The major provisions of the thesis are presented in
the following publications:**

1. The concept of publishing different types of notes and fragmentary oral speeches, „International Journal of Latest Research in Humanities and Social Science (IJLRHSS)“, Volume 02 -Issue 08, 2019, 35-39;<http://www.ijlrhss.com/paper/volume-2-issue-8/6-HSS-432.pdf>
2. Textual Studies of Ilia Chavchavadze's Notepad Entries and Fragmentary Speeches, „International Journal of Latest Research in Humanities and Social Science (IJLRHSS)“, Volume 02 -Issue 09, 2019, 122-126, <http://www.ijlrhss.com/paper/volume-2-issue-9/14-HSS-476.pdf>
3. Historical-cultural significance of Ilia Chavchavadze's notepad entries and personal records, „Issues of Modern and Contemporary History“, №1 (23), 2019, pp. 199-207
4. Problems related to academic publishing of notepad entries preserved in Ilia Chavchavadze's private archive, „Mravaltavi“, №26, 2019, pp. 406-423

Conferences:

1. Pocket book as personal data, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, I International Symposium of Young Scholars in the Humanities, 20-23 november, Tbilisi, 2017.
2. Personalized materials from the personal archives of public figures and their textual and legal aspects, Iakob Gogebashvili Telavi State University, XX (76) scientific conference of Professor-Teachers and doctorants, 2018.

3. Problem of oral text authentication and academic publication, Iakob Gogebashvili Telavi State University, XXI (77) scientific conference of Professor-Teachers and doctorants, 2019.
4. Public records of the public figure as a documentary source, 4th International Conference on History, Art, Literature and Culture in Black Sea Region and South Caucasus, Tbilisi. Black Sea International University, 2019.

ნაშრომი განხორციელდა შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის ფინანსური მხარდაჭერით (გრანტი NDP2016_18 „ტექსტოლოგია და გამოცემათმცოდნეობა“).
This work was supported by Shota Rustaveli National Science Foundation (SRNSF) [Grant # DP2016_18 ‘Textual Scholarship and Editorial Studies’].

სტამბა: „პეტიტი“

რედაქტორი: **ლალი დათაშვილი**

სტილისტი: **ფატი გაგულია**

The printing house: „Petite“

Editor: **Lali Datashvili**

Stylist: **Fati Gagulia**